ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELGELER

Cilt: II

Sayı 3—4

1 9 6 5

2. Baskı

Türk Tarih Kurumu

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ — A N K A R A
1 9 9 3

Sahibi: Türk Tarih Kurumu

YAZI KURULU

Prof. Dr. Şinasi Altundağ, Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan,
Prof. Dr. Adnan Erzi, Prof. Dr. Halil İnalcık

Türk Tarih Kurumu

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İnalcık, Halil: *Adâletnâmeler* (14 fotokopi ile birlikte) 49

Mughul, Dr. M. Yakup: *Portekizlilerle Kızıldeniz'de Mücadele ve Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin yerleşmesi Hakkında bir Vesika.* (1 harita ve 1 fotokopi ile birlikte) 37

Sahillioğlu, Doç. Dr. Halil: *Dördüncü Murad'ın Bağdat seferi Menzilnâmesi= Bağdat seferi Harp Jurnalı* (1 harita ve 2 fotokopi ile birlikte) 1

Türk Tarih Kurumu

Türk Tarih Kurumu

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

B E L G E L E R

TÜRK TARİH BELGELERİ DERGİSİ

C. II 1 9 6 5 Sayı: 3-4

DÖRDÜNCÜ MURADIN BAĞDAT SEFERİ MENZİLNAMESİ (BAĞDAT SEFERİ HARP JURNALI)

Doç. Dr. HALİL SAHİLLİOĞLU

Menzilnameler:

Menzilname diye, bir yol üzerinde konacak yerleri ve bunların aralarındaki mesafeyi bildiren eserlere denir. Genel olarak konak aralarındaki mesafe saat ile ifade edilirdi. Bununla beraber sırf konak yerlerinin bir listesinden ibaret menzilnameler de yok değildir[1].

Zamanın taşıt imkânları, günlük yürüyüş takatı bakımından bu konak yerlerinin seçimi mühim bir meseledir. Menzilnamelerin bu bakımdan değeri büyüktür. Harb tarihinde, orduların hareketi bakımından menzilnamelerin değeri daha da çok büyüktür. Yol güzergâhında, orduya konacak genişlikte bir yer bulmanın, bunu günlük yürüyüş takatına uygun yere düşürmenin ve bu yerde su bulunmasına dikkat etmenin lüzumu ortadadır.

Neşrine çalıştığımız Menzilname bu hususlar hakkında bilgi verdikten başka yolun durumu hakkında da bir fikir vermektedir. Ayrıca hem yol esnasında, gidişte ve dönüşte, hem de muhasara sırasında kayda değer olayları kısacık vermesi, bunları günügününe bildirmesi hasebiyle bu Menzilnameye bir "Harb jurnalı" nazarıyla bakılabilir[2].

Bağdat seferi dolayısıyla, hazırlıklarla uğraşmak üzere bir sene evvelinden Sadrazam Bayram Paşa Anadolu'ya geçmiş bulunuyordu. Padişah ancak 8 Mayıs 1638 de Üsküdar'dan hareketle Bağdad'a ordu başında gitti. Menzilname Padişahla olan birliklerin geçtiği yolları ve kondukları konakları anlatır. Yoksa ne Bayram Paşa'nın ve

[1] Matrakçı Nasuh'un *Irakayn Seferi Menzilnâmesi* (Üniverste kitaplığı T.Y. 5964) hiç bir söze mahal bırakmadan, konak yerlerinin minyatürünü yapmıştır. Minyatürlerin uygun bir yerine de konağın adını yazmakla yetinmiştir. Ne yazık ki bu menzilname yanlış ciltlidir.

[2] Feridun Münşeâtı'nda, hem menzilname hem harp jurnallerinin bir çok örnekleri vardır. Birinci ciltte Çaldıran (sf. 396), Amasya, Zülkadriye, Kemâh (sf. 407), Mısır (sf. 450), Rodos (sf. 529), Budin (sf. 554), Almanya (sf. 557), seferleri menzilnameleri var (1274 baskısı).

ne de Bağdat kuşatmasında sadârete getirilen Kara Mustafa Paşa ile birlikte dönen birliklerin geçtiği yolları ve konduğu konakları bildirir. Bunların izledikleri yolları başka kaynaklardan da istifade edilerek haritada gösterilmiştir.

Menzilname'de Bağdat seferinde Padişaha yoldaşlık eden ordu mevcudu belirtilmemiştir. Fakat ağır ağır ilerlemesi, günde ortalama olarak ancak 4,5 saatlik yol yürüyebilmesi göz önünde bulundurulursa, konmada ve göçmede güçlük çekecek kadar mühim bir kuvvet olduğu düşünülebilir. Konaklarda stok edilen zahire miktarı da ordunun mevcudu hakkında bir fikir verebilir, fakat biz bunun üzerinde durmıyacağız [1].

Yazma:

Kitap, ufak kıtada, (12,6 × 19,6) santimetre boylarında bir yazmadır. Başbakanlık Arşivi, Maliye'den müdevver defterler meyanında 14357 numarayı taşımaktadır. Bu Menzilname'nin aralarında bulunduğu maliye defterleri gibi bir resmî belge mahiyeti olduğunu sanmıyoruz. Maliyeden arşive intikal eden defterler arasında bulunmakla tasnif edilen defterler meyanına alınmıştır. Maliyeden devr alınan defterler arasında bulunması, defterdarlık kalemine mensup bir memurun mülkiyetinde bulunmasından ileri gelse gerektir. Gerçekten, yazmanın üçüncü sahifesinde, "Min kütübi'l-fakıyr Hasan gafere lehu" diye bir kayıt ve altına 6 Şevvâl 1142 (24 Nisan 1730) tarihi vardır. İkinci sahifede bulunan bir gazel ile bir beytin ait bulundukları Hasan Efendi ile yazmanın sahibi "El-Fakıyr Hasan"ın aynı şahıs olduğu düşünülebilir. Hasan Efendi'nin gazeli budur :

"Gönül derd-i derûnın şerhedüb yâre figân eyler
Gam-ı hicrânını bir bir ana gûyâ 'iyân eyler
Derûnum âteşin 'arzetmek içün yâra âh etsem
Bu dûd-ı pür şirârımdan sanurlar kim duhân eyler
Vücûdum nâr-ı 'ışk içre yanub kül olmada her dem
Semender gibi yatar âteş içinde mekân eyler
Atar durur kemân ebrûlarından tîr-i müjgânın
Beni cevr okuna yâr-ı kemândârım nişân eyler
O dildâre desem lûtfet Hasan üftâdene hergiz
Vefâ semtini yâdetmez cefâ resmin beyân eyler."

Gazelin altında "ve lehu" diye aynı Hasan Efendi'nin bu beytini almıştır:

"Fetil-i şem'i bezmim gerçi sultânım uyandırdı
Çerağ etti beni ammâ ve lîkin yakdı yandurdı."

Aynı sahifede Fehmî'den diye bir diğer beyit vardır :

"Ferâmûş etmesün deyu vefâ-i 'ahd u peymânı
Ser-i engüştine sardım o mâhın rişte-i cânı"

Birinci sahifede kimin olduğu yazılmıyan ayrıca şu beyit te bulunmaktadır:

"Eğer kim Zührey-i zehrâyi de lâyık görürlerse
Olurdı hâmile olmağ içün menkûha 'İsa'ya"

[1] Lütfi Güçer'in *XVI ve XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububât Meseleleri ve Hububâttan Alınan Vergiler*, İst. 1964, (sf. 186 ve sf. 189) adlı eserinde Bağdat seferinde konaklarda stok edilen zahire miktarına ait tablolar vardır.

Birinci sahifede ayrıca bazı notlar vardır"Kadri'de resâil, Mahmud Çelebi'de Kamus, Nasuh Efendi'de Tezkire". Ayrıca sahifenin başında daha başka yazılar varsa da cilt yapılırken kesildiği için okunamıyor.

Üçüncü sahifenin başında "SULTAN MURAD MERHUM BAĞDAD SEFERİNE GİTDÜKDE VAKI' OLAN MENÂZİL DEFTERİDİR" diye risalenin adı verilmiştir.

Metnin başına aldığımız yazı birinci sahifenin ortasındadır.

Kitabın sonunda bir hilkat garibesi anlatılmaktadır. Buraya alınmasında bir fayda yoktur.

Yazar:

Menzilnameyi kaleme alan kimse adını vermek, şahsını tanıtmak için bir ip ucu bırakmamıştır. Nakillerinde edilgen fiili kullanmağı tercih etmektedir. Yalnız son cümlede sağ olarak dönmek ve tekrar İstanbul'a kavuşmak sevinci içinde konuşan birinci şahıs zamirini kullanarak "... Cum'a güni sabahdan sonra kadırgaya binilüb ahşâm zamanıyla İstanbul'a *varduk* el-hamdulillâhi Ta'âlâ" demektedir. Bundan hiç olmazsa yazarın sefere katılanlardan biri olduğu anlaşılıyor. Anlattığı dönüş yolu padişahın geri döndüğü yol olmakla rikâb-ı hümâyûn maiyetinden olması lâzım geldiği söylenebilir. Padişah, Bağdad'ın fethini izliyen günlerde hemen geri döndü. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'yı İran tarafından muhtemel bir karşı saldırıya koyabilmek için Bağdad'ta bıraktı. Kara Mustafa Paşa dönerken farklı bir yoldan İstanbul'a geldi.

Metin:

Metin, aslında bir yol notudur. İfade sade ve cümleler kısadır. Yolda olup biten her hadise işaret edilmiştir. Mufassal tarihler bunlardan fazla bir şey anlatmamışlar. Ancak, bunlar bu hadiseler hakkında geniş bilgi verirken ve ekseriye kendi şahsî kanaatlarını izhar ederken, hattâ bazan taraf tutarken, menzilnâmeyi yazan zat hâdiseleri not etmekle yetinmiştir. Herhangi bir değer yargısına yer vermemiştir. Aslında kendine çizdiği plan dahilinde buna imkânı yoktu. Zira sahifelerini belli sayıda menzil (sahifede 5 menzil) için muayyen bir oranda bölmüş bulunuyordu. Her konak için, sahifenin enine bir baştan bir başa önce Menzil kelimesini yazıyor ve hemen altında başta günün adını, orta yerde menzilin adını ve son tarafta bu menzile kaç saatte gelindiğini rakamla işaret etmektedir. Çekilen bu menzil çizgisinin üstüne, yanlamasına meyilli olarak önce, bu sefer yazı ile, bir evvelki menzilden bu menzile kaç saatte gelindiğini, yolun durumunu, konak yerinin elverişliliğini, suyunu not etmektedir. En son olarak kayde değer bir olay olmuş ise onu bir telgraf yazmak tekniği sadeliğinde nakletmiştir.

Yazı belki sefer esnasında tutulmuştur. Fakat birçok yerlerde, bilhassa gün adlarında ve tarihlerde düzeltmeler yapılmıştır. Bunu yazarın kendisinin mi yoksa sonradan bir başkasının mı yaptığı kestirmek kolay değildir. Gidiş yolu anlatılırken günlerin hangi gün olduğunu yazmağa itina edilmiştir. Fakat dönüş yolunda bazen bu ihmal edilmiştir. Sonra gidiş yolu notları nispeten daha itinalı ve ifade daha derli toplu iken dönüş yolu notları yazısı ve ifadesi daha az itinalıdır.

Bağdat Seferi:

Bağdat seferi hakkında osmanlı tarihlerinde geniş bilgi bulmak kabildir. Seferin ceryan ettiği, hazırlıklarının başlandığı 1046 yılından 1049 yılında sadrazamın dönüşü tarihine kadarki üç yıllık olaylara en çok yer ayıran Naima'dır. Üçüncü ciltte sf. 300 den 434 e kadar 134 sahifelik yer ayırmıştır. Kâtip Çelebi'nin basılı *Fezleke*'sinde Bağdat seferi 27 sahifeyi kaplamaktadır (sf. 192 - 219). Kara Çelebizade Abdülaziz Ravza'sında bu sefer yalnız 13 sahife (593 - 606) doldurmaktadır. Karaçelebizade'nin basılmamış "Feth-i Revân ve Bağdad,, diye ayrı bir risalesi vardır. Süleymaniye'de Esad Efendi kitapları arasında 2086 numarada kayıtlı bir mecmuanın 40 - 117 varaklarını kaplamaktadır. Bu risalede Bağdat seferine ayrılan 39 varak vardır (65 - 98). Bu risalenin dili Ravzatü'l-Ebrâr'a nispetle pek çok sadedir. Aynı yazarın bu kadar farklı dil ve üslûp kullanması dikkat çekicidir.

Dördüncü Murad'ın Revân seferine ait bir menzilnameyi Prof. Süheyl Ünver Belleten'de takdim etti[1]. Tertip bakımından sunduğumuz menzilnameden farklıdır.

Yol güzergâhı:

Naima bir yana bırakılacak olursa, yukarıda saydığımız tarihçiler, seferde takip edilen yol üzerinde, yalnız padişahın bazı icraatı olan menzillerin adlarını kaydetmekle yetinmişlerdir. Konak (menzil) sayısı Naima'ya göre 115 tir[2]. Bunların çoğunu - yolun Diyarbekir'e kadarki bölümünde - teker teker saymakta ve bazan bu konaklar hakkında tamamlayıcı bilgi vermektedir. Bu tamamlayıcı bilgileri ve diğer bazı vesikalarda menzil adlarındaki değişikliği bir cetvel halinde vereceğiz. Bağdat seferi yol güzergâhındaki konakları sayan şu kaynaklar vardır :

1) Neşre hazırlamış bulunduğumuz bu "Menzilname"
2) Naima'nın üçüncü cildi (Cetvelde N harfile gösterilecektir).
3) Başbakanlık Arşivi'nde Maliye'den Müdevver 4347 numaralı sürsât zahiresi defteri (Cetvelde M. harfiyle gösterilecektir). Bu defter şu başlığı taşımaktadır "*Defter-i zahire-i sürsât-i kazâ-i mezkûrîn der menâzil-i merkumîn teslîm şüdegân berây-i 'asâkir-i islâm der hîn-i reften-i sefer-i Hazret-i Hüdâvendigâr ber cânib-i sefer-i Bağdâd-ı bihiştâbâd be-mübâşeret-i Mustafa el-hakıyr emîn-i nüzül-i hümâyûn el-vâkı'fî 23 Zilhicce şene 1047/8 Mayıs 1638*"
4) Başbakanlık Arşivi'nde Kepeci tasnifinde 2583 numaralı (Cetvelde K harfiyle gösterilecek) diğer sürsât defteri. Bu defterin başlığında "*Defter-i sürsât-ı kazâ-i mezbûrîn der menâzil-i mezkûrîn berây-i hazret-i Hüdâvendigâr der sefer-i hümâyûn an cânib-i Şark der zaman-ı düstûr-i ekrem ... Bayrâm Paşa ki bâ-evâmir-i şerîfe ihrâc şüde fermûde el-vâkı' fî 20 Şaban sene 1047/7 Ocak 1638*".
5) Gene aynı arşivde D.BŞM. 1047. 11. 15 kodunu taşıyan bir menzil listesi (Cetvelde L ile gösterilmiştir) vardır. Bu liste İzmit'ten Konya'ya ve oradan Haleb'e kadarki menzillerin adlarını veriyor. Oturak yapılan yerleri işaret edilmiştir. Bu vesikanın altında "Tahriren fî 15 Zilkade sene 1047 (31 Mart

[1] Süheyl Ünver; Dördüncü Sultan Murad'ın Revân Seferi Kronolojisi, Şevvâl 1044 (1635) Recep 1045 (1635); *Belleten*, Cilt XVI, sayı 64, 1953.

[2] Naima III. sf. 328, (1281-83 baskısı)

1638) Tıbka aslihi'l-mahtûm harrerehu'l-fakıyr Abdülkerim el-kadı be-medine-i Konya el-mahmiyye, gafere lehu". Vesika ayrıca bu zatın da mührünü taşımaktadır.

Mühründe "Hasbiyellahu vahdehu ve kefâ, 'Abdülkerim bin Mustafa" yazılıdır.

3 ve 4 numarada sayılan defterlerin muhteviyatından her menzilde stok edilen zahire miktarını ve bu zahirenin nerelerden temin edildiğini Lütfi Güçer neşrettiler[1]. Bunlardan 3 numarada zikrettiğimiz defterde 91. menzilden sonra gelen menziller, yani yolun Irak topraklarından geçen kısmı yoktur. Zira o noktadan itibaren konaklara zahire sürsât yoluyla değil mubayaa yoluyla temin edilmektedir. 4 numarada zikrettiğimiz defter ise gidiş yolunu tamamen ihtiva ettiği gibi dönüş yolunun da Diyarbekir'den İstanbul'a kadarki kısmını vermektedir. Ancak gerek gidiş ve gerek dönüş yolları Menzilnâmenin yollarından bazı inhiraflar göstermektedir. Şöyle ki ordular İskenderun'dan Balkılağı (Amik gölü) yoluyla Antakya'ya giderken, 4 numaralı defterde takip edilen yol bugünkü Kırıkhan yolu üzerinden gölü kuzeyden dolaşarak Hantuman'da Menzilname'deki yola kavuşmaktadır. 5 numarada zikrettiğimiz vesikadaki yol 4 numarada zikredilen defterde çizilen yoldur.

Bu farkın sebebi 4 numaradaki defterin zahirenin menzillerde hazır olup olmadığını yoklamak için Kapucıbaşı Mehmed Ağa'nın kestirmeden gittiği yol olmasından ileri gelebilir. Belki de birliklerin bir kısmı bu yoldan gitmiştir. Fakat muhakkak olarak zahirenin duraklarda olup olmadığını yoklamaya memur olan Mehmed Ağa ordudan önce hareket etmiştir. Nitekim 66. menzilin yerini değiştirmiş ve bir miktar ileriye almıştır. Menzil olarak *Hanışafkat* seçilmişken "Suyı az olmağla Beşdepe'ye alınmıştır." "Zahire Beşdepe'ye naklolındı" diye de izahat vardır.

Dönüş yolu, daha evvel işaret ettiğimiz gibi, 4 numarada adı geçen defterde, Bağdat'dan Diyarbekir'e kadarki kısmı ihtiva etmiyor. Ufak farklarla Diyarbekir'den Tokat'a kadar aynı yolu takip etmekle beraber Tokat'tan sonra Menzilname'de yol Ankara - Beypazarı - Geyve (Aşağı yukarı bugünkü demir yolu istikametinde) giderken, 4 numaradaki deftere göre yol Amasya - Tosya - Bolu üzerinden, Geyve'den bir menzil önce Taraklı'da diğer yol ile birleşiyor.

Bu farkın izahı: Menzilname padişahla birlikte hareket eden birliklerin geçtiği yolu çiziyor. 4 numarada bulunan defter ise padişah Bağdat'tan ayrılırken sadrazam Kara Mustafa Paşa maiyetinde kalan birliklerin dönüşte izledikleri yolu veriyor. Sadrazam, daha evvel de hatırlatıldığı gibi, Irak'da Bağdad'ı geri almak üzere muhtemel bir saldırıyı savmak üzere geri kaldı. Anlaşma iki hükümdar tarafından imzalanıncaya kadar, sadrazam oralarda oyalandı ve padişahın hastalığının ağırlaşması üzerine geri döndü. 4 Numarada söz konusu edilen defterin 119. sahifesinde Düstûr-ı Ekrem ile sefer-i Hümâyûnda olan Yeniçeriler ve altı bölük halkı için menzillerde sürsât verilmesi için bir ferman vardır. 120. sahifesinde de şu başlık vardır: "Defter-i menâzil-i mezkûrîn 'an Diyârıbekir ilâ Âsitâne-i sa'âdet be-cihet-i sürsât berây-ı 'asâkir-i mansûre der 'avdet-i sefer-i hümâyûn der zaman-ı düstûr-i ekrem... Mustafa paşa ..."'

[1] Lutfi Güçer; aynı eser. 3 ve 4 numaradaki defterlerden yararlanarak hazırlanan ve konaklarda bulundurulan zahire miktarını gösteren tablolar bu kitabın 186 ve 209 sahifelerindedir.

6) Bu seferle ilgili bir diğer menzilnameyi de zikretmeden geçemiyeceğim, o da Feridun bey Münşeâtında (C. II, sf. 408 - 411) zikredilen menzilnamedir. Başlığında şöyle bir yazı vardır :

"Sultan Murad Han hazretleri Bağdad seferine gitdikde Reisü'l-küttâb Hilmi Hasan Efendi ber-müceb-i sâ'at yazdığı menâzildir."

Başlığa rağmen 408 - 410 sahifelerdeki menziller Revan seferine ait bulunmaktadır. Sf. 410-411 de ise "Sivas'tan 'Ayıntab üzerinden Bağdad'a varınca olan menâzil". Bu yol Sivas'ta başlıyor Kangal - Göksu - Maraş yakınlarından Ceyhan suyunu geçerek Gazianteb'e, Bireciğ'e kadar gittikten sonra bir geri dönüş kaydediyor. Misis - Adana - Çakıt - Akköprü boğazı - Develi Karahisar - İncesu yoluyla kuzeyde Amasya'ya oradan batıya Çerkeş'e ve oradan güneye uzanıyor, Ankara yoluyla Konya'da padişahın takip ettiği yolla birleşiyor. Bundan sonra yol Bağdad'a kadar ufak tefek farklarla ordunun büyük kısmının gittiği yoldur. Yalınız menzilden menzile daha az zamanda gidildiği farkediliyor.

Feridun Bey'de çizilen bu yol Bayram Paşa'nın H. 1046 (1637) baharında harp hazırlıkları için yaptığı turdur. Naima onun İstandul'dan ayrıldıktan sonra, Bolu üzerinden Amasya ve Sivas'a gittiğini söylüyor. Sivas'tan Ayıntab'a ve oradan Bireciğ'e gidip burada döktürülen topları kontrol ve mühimmatı Musul'a yolladıktan sonra Adana yoluyla tekrar Sivas'a geldiğini, topladığı birlikleri Amasya kışlağına aldıktan sonra Konya'ya gelip Padişah'ı bir iki menzil evvelinden karşıladığını söyliyor. Menzilname bu karşılamayı tespit ediyor.

Konaklar :

a) *Gidiş yolu :*

Padişahla olan birliklerin gittikleri yolun Konya'ya kadarki etabı İzmit körfezini dolaşarak Kazıklı derbendinden İznik - Eskişehir - Akşehir üzerinden Konya'da sona ermektedir. Kaynaklarda bu menziller hakkında yalnız tamamlayıcı veya farklı bilgileri işaret ediyoruz.

4 – Çınarçayırı; haritalarda İzmit yakınlarında *Çınarlı* ve *Çınarderesi* vardır. Naima İzmit'ten sonra bir *Çınarlu* konağını zikrediyor, haritada evveldir.

5 – K. da "Menzil-i İznikmid (İzmit) der sahrayı Topyeri" diye tamamlayıcı bilgi veriyor.

Naima'da Kazıklı derbendinden evvel bir *Hersek* menzili vardır. K.M. ve menzilnamede bu konak işaret edilmemiştir. Ancak *Hersek, Kazıklı* derbendinin İzmit körfezi üzerinde bulunan giriş kapısıdır. Orada konaklamadan geçilmiş olmalıdır.

12 – *Pazarcık;* Naima, *Ermenipazarcığı*, bugün *Pazaryeri*

16 – N. de yoktur.

17 – M ve K. *Sultan Seydî Gazî*, N. de *Seyyid Battal Gazî.*

18 – K. da *Bardakçı* nâm-ı diğer *Reşen Çayırı* رشن چايرى N. de *Bardakçı karyesi.*

19 – N. da "*Çamlıbel*'de *Kızılkilise* nâm mevzi'de Hüsrev Paşa binâ etdüği han ki el'ân *Yenihan* dimekle ma'rûfdur".

20 – N. da yoktur.

24 – K. ve M. *Arkıdkule*, N. *Arkıdçayırı* nam yurd. Haritalarda *Argıthanı.*

Ilgın'dan Konya'za kadar sayılan menzilleri haritalarda bulamadık. Konak adları kaynaklarda farklıdır.

Naima: Ilgın - Cisri 'atıyk-Sa'îdeli nahiyesi - Sarayine (Haritalarda Sarayönü) - Gülmih(?) كلميخ - Harmanlı - Kâriz - Konya.

Feridun Revan seferi münasebetiyle: Ilgın-Karaköprü (haritada Karadere var) - Sulızengi-Han-ı ... ملحه-Havuzpınar - Konya.

27 – Sarayönü'ne bağlı Zengen köyü var, bugün *Özkent* adını taşımaktadır (Bk. Konya ili),

31 – N. de Bikârîoğlı köyi, M ve K da Bekâroğlı, haritalarda bulamadık.

32 – L, K ve M de Pınarbaşı, N. da "Karapınar... Sultan Selim (II.) merhumın anda câmi ve 'imâret ve ... sadakat-ı dâiresi olub kasabe-i Sultaniyye tesmiye olınmışdır. Eski il kazasının kasabasıdır."

Pınarbaşı, Karaman'nın merkez köylerindendir (Konya ili).

33 – N. da Kuduz, haritada Feruz. Konya'nın güney doğusundaki bataklığın doğusundadır.

34 – N. Akçeşar, diğerlerinde ve haritalarda Akçeşehir.

35 – Gölbaşı, Ereğli batısındaki Akgöl civarı olmalıdır.

36 – N. da "Herakliye, el-ân Karaman Ereğlisi dimekle meşhûrdur." diye tamamlayıcı bilgi vardır.

Yolun bu bölümü Feridun Bey'de Pınaröni - Karaöyük - Akçeşehir - Gölbaşı - Ereğli. Naima'nın çizdiği yol doğru ise ordular lüzumsuz bir zikzak yapmıştır. Zira Karapınar Firuz'a nisbetle doğudadır. Karapınar - Firuz - Akçeşehir arasında bir Z harfi gibi bir yol vardır.

40 – N. M. ve K. da Ramazanoğlu yaylası yerine *Tekir* veya *Tekürbeli* vardır.L. de Tekir yaylağı.

41 – M. ve N. da Sarı Işık, K. da Dölek kal'ası. Menzilnamede *Dölek* yol üzerinde gösterilmiştir.

42 – Çakıdhanı yarı yolunda Çavuş Hanı diye bir han bulunduğuna dair menzilnamede kayıt vardır. Naima bunu Hâfız Hanı adında bir konak olarak gösteriyor.

43 – M. de Çakıd-ı Küçük, K ve L ile N. de yoktur.
Feridun'da Küçükçakıd yoktur. K. gibi Dölek kalesinde bir menzil göstermiştir.

45 – L. M. ve K.da Cisrimisis, N. da Massiysa مصيصه Feridun'da Misis Köprüsü.

46 – M. de Yar Suvâd(?) يار سواد der kurb-i kal'a-i Şahmârân, K. ya göre durak *Kurdkulağı* denen ve Şahmarân'dan ileride olan bir yerdir. Feridun, L ve N. de aynı yeri göstermektedir. Şâhmârân haritada Yılanlıkale diye gösterilmiştir.

47 – N. de "Çay kenârı.. ki kütüb-i tevârihte Nehr-i Ezrak dedikleridir." Feridun'da Burnaz köprüsü. Haritalarda Payas'tan önce, İskenderun körfezine dökülen bu isimde bir su vardır.

50 – K. ve L. de "Der menzil-i Bakras der kurb-i Cisr-i Murad Paşa der cânib-i garb." Diğerlerinde durak Balıklağı'dır. Bakras gölün batısında, Antakya yolu üzerinde beldedir ve yol kavşağından beridedir. Balıklağı bugünkü Amik gölünden başkası değildir. N. de şu tamamlayıcı bilgiler vardır: "Balıklağı ki kütüb-i tevârihte Kalikula قاليقلا dedikleri şehr-i kadîmdir, anda mâr-ı mahî (yılan balığı) kati çok olurmış." Murat Paşa köprüsü, bugünkü Kırkhan'ı

geçtikten sonra gölün kuzeyindedir. K ve L de yol Balıklağı'da ayrılıyor, Bu yolun menzilname yoluyla birleştiği yere kadarki menziller.

a) L. de *Bakras*, K. da *Bakras, Murad Paşa köprüsü* der cânib-i garb
b) L. de *'Afrun*, K. da *"Afrun, Şeyhhasan burcı*, haritalardan *Afrin*
c) L. de *Halkalar*, K. da *Halkalar, Hârim*
d) L. de *Ancara*(?) عنجره, K. *Ancara, Atârib*
e) K. da *Hantuman*, L. de yoktur
f) L. ve K. da *Sahray-ı Gökmeydan* der *Haleb*

K. da menzillerin bu arada iki isimle tanımlandığı görülüyor. Ayazi آیازی gibi yazdığını Atârib olarak okuduk.

52 – N. da Cisr-i Cedîd, Haritalarda Cisr-i Hadîd (Demirköprü) dür.

53 – Feridun'da konak Hârim diye gösterilmiştir. Hârim Menzilnamede konaktan evvel yolun sağında kalıyor. N. de Umûmsuyı diye okunmuştur. Haritalarda İm ایم diye bu civarda bir su vardır.

54 – N. Hısnı'l-asârib, F(eridun)'da Depelu köyi.

57 – F. *Helân* خلان Naimâ'da *Hablâne* حبلانه, Haritalarda Helane ve Haylâne

58 – M. ve K. ile haritalar *Cisr-i Samuka*'dır.

59 – M. ve K. *Merc-i Tâbık* مرج طابق F. de Makam-ı Davud Peygamber.

60 – M. de *Tirşikin* تیرشکین, haritalarda Terşikin ve Tirişkin imlâsıyla bulundu. F. de Telşikin تلشکین.

61 – N. da *Telkab* şeklinde yanlış olarak okunmuştur. F. de Han-ı silufer(?) خان سلوفر

62 – N. Telbâşir, F. de Telbeşir. Haritalar *Telbeşâr*

63 – N. Karye-i Mizâr, F. Mizâr köyi

66 – M. nâm-ı diğer Şefkat Hanı, K. "Han-ı şefkat, suyı az olmakla Beşdepe'ye konılmışdır. Zahire Beşdepe'ye naklolındı."

67 – F. de Pınarbaşı, N. de yoktur, K. da Meşhed Pınarı. Urfa'nın Suruç kazasına bağlı "Şehit" Köyü var (Meskûn yerler).

68 – F. de Suruc. Üçpınar, Suruç kazasına bağlıdır.

69 – K. *Ruha* der makam-ı hazret-i İbrahim Halillullah. Feridun *'Urfa* عرفه

71 – Haritada Fırat'ın bir koludur.

72 – F. Arslanlı çayı.

73 – F. Elmalu çayı

75 – *Kızıltepe* Elazığ'ın Maden ilçesine bağlıdır (Meskûn yerler).

76 – M. Kankırt قانقرط çayı, K. da Kankırd قانقرد çayı. F. de Karaköpri (yanlış sıradadır, Çaruğî'den sonra gelmesi lâzımdır). Haritada *Kangırd* قانغرد köyü ve Dangırd دانغرد çayı var.

77 – M. de "Âmid nâm-ı diğer Diyârbekir".

78 – M. de menzil hanesi açılmış fakat isim konmamıştır. F. ve K. da Diyarbekir'den sonra Çaruğî'de bir ara durağı kaydetmişlerdir. Karaköprü F. de Diyarbekir'den evvel yazılmıştır.

82 – F. K. ve M. de Herzum(?) هرزم der kurb-i Mardin. Koçhisar, Mardin il merkezi nahiyesidir (köylerimiz), hâlen Mardin'e bağlı *Kızıltepe* ilçesinin bir mahallesidir (Meskûn yerler).

84 ile 85 arasında F ve K. da *Aznavur tepesi* diye bir menzil vardır.

85 – M. F. ve K. *Cerrahî suyı*. Haritada Fırat'a dökülen *Habur* nehrinin bir koludur.

86 – Haritada bulmak mümkün olmadı.

87 – M. de *Dillukân* دللوكان F. de *Dillike pınarı*. Haritada bulamadık.

88 – M. de *Hekimî*, F. *Hükemî* veya *Hükmî* حكمى

89 – M. de *Kabûr kurb-i Şat*, K. da *Kabûr der kenâr-i Şat*. Tarif edilen yerde *Feşâbûr* diye bir yer vardır. Dicle, batı kıyısından Habur adında bir kol alır.

90 – Dicle'nin sağ taraftan aldığı Süveydiye adında bir su kenarındadır. Ordular buradan Dicle'yi geçip karşı sahilde konakladılar. Bundan sonra yolun Bağdad'a kadarki kısmı Dicle'nin batı yakasında içerde, İran hududuna yakın yerden devam eder. M. burada sona ermektedir.

93 – K. da *Dilfisime* دلفسمه, F. de *Visime* ويصيمه Haritada *Tilfisine*

95 – 96 K. ve F. de yoktur. Haritada bulamadık.

98 – K. da *Yarımca* يارمجه, F. de *Mîr suyı*, R. Kiepert'in Irak ve Suriye haritasında *Koss Fachra*

99 – K. da Hızırilyas خضر الياس, F. *Bekretlu* (?) بكرتلو

100 – 101 – F. de *Nehr-i Zâb cânib-i Garbî* ve *Nehr-i Zâb cânib-i Şarkî*.

102 – R. Kiepert haritasında *Schemamlik* diye bir bölge adı vardır. K. ve F. aynen.

107 – K. da yoktur. F. de *Hâssabaşı*.

109 – K. Tâze Hurmatı tâbi'-i nâhiye-i Tavuk. R. Kiepert'te *Tazā Churmatly*.

110 – R. Kiepert, *Tauk*.

112 – ile 113 arasında K. da "Menzil-i *Karadepe*, menzil-i mezbûr müşâvereye muhtacdır."

113 – F. de *Türbe-i Şeyh İbrahim*. Telbeşân'ı haritada bulamadık. Kiepert'te bu civarda *Teleskân* diye bir yer vardır.

115 – K. da *Narinsu* kenarı, Haritada *Narin köprü*. F. de yoktur.

116 – K. *Taşköprü* tâbi-i nâhiye-i *Hâlis*.

118 – K. da yoktur. F. de *Devriye-i Elvendiyye* دوريه الوندية

119 – K. da *Ba'kubiyye* mukabelesinde, F. de *Bihruz-i Ba'kubiyye*. diye 119 ve 120 yi bir arâda zikretmiştir.

120 ve 121 – K. da yoktur. buna mukabil *'Ömeriyye* عمريه vardır. F. de *'Araba* عربه

b. *Dönüş yolu:*

Yukarıda saydığımız kaynaklarda dönüş yolunun Diyârbekir'e kadarki kısmı yoktur. Menzilname bu hususta biricik kaynaktır. Dönüş yolu evvelce de söylediğimiz gibi Diclenin batı (Fırat'a bakan) yakası boyunca demir yolunun geçtiği güzergâh üzerindedir. Yolun Irak topraklarındaki kısmında 8 - 11 ile 15. menzilleri Kiepert'in haritasında bulamadık. 2. Menzil *Tel Rūsch*, üçüncüsü *Summēke*, dördüncüsü *Sadr ed Dugel*, beşincisi *El 'Aschik* imlâlariyledir. *Tekrit*'ten sonra gelen 7 menzilin tarif edildiği yerde *Chan el Charine* vardır. 13 Menzil olan *Hân-ı İsmail*'in bulunacağı civarda *Hammâdât* diye bir yer vardır.

Diyârbekir'den sonraki kısmı için K. da Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın takip ettiği yol vardır. Padişahla birlikte giden birliklerin takip ettikleri yoldan kısmen farklı olan bu yolun menzillerini aynen veriyoruz ve bunların yanına uygunluk halinde menzilnamedeki menzil numaralarını ekli olarak sunuyoruz.

Türk Tarih Kurumu

21 — Şilbe شلبه
Kesik köprü كسك كوپرى
23 — Ergani Altı ارغنى آلتى
24 — Savucak صاوجق
25 — Behremaz بهرماز
26 — Gölbaşı كولباشى
27 — Malkoçköyi ملقوچ كوپى
28 — Murad suyı kenârı مراد صوپى كنارى şarkî ve gârbî
29 — Malatya *ma'a oturak* ملاطيه مع اوتراق
30 — Hasanbatrîk حسنبطريق
31 — Hekimhânı حكيم خانى
32 — Hasançelebi حسن چلبى
33 — Alacahan الاجه خان
34 — Kangal قانغال
35 — Zâkirûn deresi der kurb-i Tecerburnı ذاكرون دره‌سى در قرب تجر بورنى
Selçukhânı سلچوك خانى
37 — Sivâs ma'a... سيواس مع فحه
Yıldızköprüsü يلدز كوپروسى
39 — Hân-ı Mehmed Paşa 'an kazâ-i Kilmigât كلميغاد ma'a kazâ-i Gediksu(?) كدك صو
40 — Artukâbâd ارتق آباد (bugünkü Artova)
41 — Karacaçayır der kurb-i *Tokad*, 'an kazâ-i Tokad ma'a Tozanlu توزانلو
42 — Ezinepazarı اذينه پازارى 'an kaza-i Kazâbâd, (bugünkü Pazar)
Turhal - Eski Ezinepazarı - Kurukavak der kurb-i Amasya
Kelkiras كلكيراس (Merzifon kazasına bağlı)
Bulak(?) بولاق
Şa'banpaşaköyü شعبان پاشا كوپى
Osmancık عثمانجق
Hacıhamza حاجى حمزه
Saz ساز
Tosya طوسيه
Gödençayırı كودن جايرى
Karacaviran قره‌جه ويران
Karacalar قره‌جه‌لر
Çerkeş چركش
Bayındır بايندر
Gerede كرده
Çağa, Gölbaşı چغا، كول باشى
Mudurnı مدورنى
Göynük كوينك
Yeniceitaraklu يكيجه طراقلو
Geyve گيوه
Sapancı صپانجى
İznikmid. ايزنكيد

Seferin kronolojisi:

Tarihlerde, tarihî olaylar hakkında daha tafsilâtlı bilgiler vardır. Biz burada onların üzerinde durmak istemiyoruz. Yersiz uzatma olur kanısındayız. Burada ancak Menzilnâmedaki kadariyle derli toplu bir kronoloji vermeğe çalışacağız.

Bayram Paşa'nın Üsküdar'a geçişi; Cumartesi 10 Şevvâl 1046 (7 Mart 1637) Bayram Paşa hazırlıklarla uğraşmak üzere önceden gitmişti. (Naima III, sf. 301)

Tuğ-i Hümâyûn Cebehâne önüne dikildi; Salı 8 Şevvâl 1047 (23 Şubat 1638)

Otağ-ı Hümâyûn Üsküdar'a kuruldu; Salı 15 Şevvâl 1047 (2 Mart 1638)

Padişah Üsküdar'a geçti; Perşembe 23 Zilka'de 1047 (8 Nisan 1638)

Üsküdar'dan Bağdad'a hareket; Cumartesi 23 Zilhicce 1047 (8 Mayıs 1638)

Maliye'den Müdevver 4347 numaralı defter *İshaklı* menziline kadar, menzillere konulan günün tarihini düşmüştür. İshaklı'ya Pazartesi 24 Muharrem 1048 (7 Haziran 1638) de varılmıştır.

Konya'ya varış; Perşembe 4 Safer 1048 (17 Haziran 1638)

Haleb'e varış; Perşembe 10 Rebiülevvel 1048 (22 Temmuz 1638)

Diyârbekir'e varış; Cuma 23 Rebiülâhır 1048 (3 Eylûl 1638)

Musul'a varış; Perşembe 29 Cemâziyelevvel 1048 (8 Ekim 1638)

Bağdad'a varış; Pazartesi 8 Receb 1048 (15 Kasım 1638)

Diyarbekir ve Musul'da rüyet-i hilâldan dolayı birer gün fark vardır. 3 Eylül takvime göre cumartesiye ve 8 Ekim Cumaya geliyor.. Recep'te durum düzeliyor.

Bağdad'a kadar Üsküdar hariç 121 konak. Yürüyüş 540,5 saattir. Bu hale nazaran günde ortalama olarak 4 saat 28 dakika yürünmüştür. Hiç oturak yapılmasaydı 121 günde Bağdad'a gelinecekti. Yani bu seyahet dört ay sürecekti. Yolda, gidişte 13 yerde oturak olundu :

Menzil No.:	1	10	15	23	30	36	56	65	77	81	91	97	117
Oturak, gün :	29	1	2	2	9	2	16	5 - 9		2	1	10	1

Bu oturak günlerinin toplamı 88 gündür. Menzilnameyi tertipliyen zat ise oturak günlerini 76 olarak hesap etmiştir. Aynı şekilde seyahet süresini Üsküdar'dan hareket anından 197 gün bulmuştur. Hesabımıza göre 191 gün etmesi lâzımdır. Hesap farkları oturak gününü kimi zaman menzil ve yürüyüş günü ile bazan ayrı bazan beraber vermesindendir.

Muhasara aynı gün başladı ve Bağdat 18 Şaban 1048 (25 Aralık 1638) cumartesi günü alındı.

Padişah'ın Bağdat'tan ayrılışı; Cuma 19 Ramazan 1048 (24 Ocak 1639). Fakat takvime göre 24 Ocak Pazartesiye gelmektedir. Hareket tarihinde bir hata vardır. 19 Ramazan'da Bağdad'dan ayrılınca Şeker bayramında Diyârbekir'e varmaları kabil değildir. Zira bu yol 21 menzil tutmakta ayrıca İmâmmûsâ'da 2 ve Musul'da bir gün durak yapılmıştır. Bu itibarla bu yol 22 gün tutar. 19 ile 22, 41 gün toplar. Aradaki on günlük fark, eğer hareket tarihi 9 Ramazan'a raslıyan cuma gününe alınırsa düzelir. Dönüş notlarının aceleye geldiği, birçok menzilde gün kaydı olmadığı gözönünde tutulursa bu hatalar mazur görülür.

Sivas'a varış; Çarşamba 4 Muharrem 1049 (7 Mayıs 1639). Fakat Takvime göre bu gün Cumartesiye gelir.

Üsküdar'a varış; 6 Safer 1049 (8 Haziran 1039), Gün çarşambadır.

İstanbul'a giriş: Cuma akşamı 8 Safer 1049 10 (Haziran 1639)

Dönüş yolunu Karaçelebi-zâde Abdülaziz şöyle icmâl ediyor: "Bağdad'dan avdet olınub İznigmid'e (Menzilnamede burada durak yapılmamıştır.) 65 menzilde ve 146 günde gelinüb 71 gün Diyârbekir'de ve on gün dahi ba'zı menâzilde oturak olmışdur. Cümle hareket 393 (Menzilnameye uygundur) saat olub İstanbul'dan müddet-i gaybetleri bir sene ve bir buçuk ay olur" [1].

Bu hesaba göre dönüşte günde takriben 6 saat yürüyüş yapılmıştır. Oturak yapılmadan 65 günde gelinebilen bu yol, oturak dahil 24 Ocak 1638 den 8 Haziran 1639 a kadar altı buçuk ayda gelinmiştir.

* * *

Son olarak, yol boyunca Padişah ile birlikte hareket eden birliklere diğer birliklerin iltihak ettiği konakları zikredelim.

21. Menzil olan Bolavadin'de Varvar Ali Paşa Anadolu askeriyle
30. " " Konya'da Bayram Paşa ile olan birlikler
56. " " Halep'te Kahire askeriyle Mısır beğlerinden Rıdvan Beğ ve Trablus-i Şam askeriyle Şahin Paşa
65. " " Birecik'te Sivas Beğlerbeği Kör Hazinedâr ve Bozok beği Şemsi Paşa - zâde
70. " " Cüllâb'ta Şam beğlerbeğisi Derviş Mehmed Paşa

Gidiş yolunda 10 han, dönüş yolunda 8 han sayılmıştır. Sadrazamların Han inşasına verdikleri önem dikkati çekicidir. Gerek Bayram Paşa gerek selefi Mehmet Paşa Anadolu'da müteaddit hanlar bina etmişlerdir [2].

Çalışma malzemesi:

İçişleri Bakanlığı yayınlarından : *Meskûn yerler kılavuzu*, Ankara 1947
" " " : Son teşkilât-ı mülkiyyede köylerimizin adları, Ankara 1928.
" " " : *Konya, Diyarbekir* ves.. illerindeki köylerin eski ve yeni adlarını gösteren broşürleri.
" " " : *Mülkî idare taksimatı 1962*, Ankara 1962.

Haritalar :

Harita Genel Müdürlüğü: 1/200 000 ölçekli Türkiye haritası paftaları. Bunların eski harflerle olan eski baskıları.

[1] Karaçelebi-zâde; *Feth-i Revan ve Bağdad*, Esad Efendi küt. No. 2086, vrk. 89 a

[2] Revan'ı imdâtta gevşeklik gösterip Anadolu'da han inşasiyle uğraşması Mehmed Paşa'nın sadaretten azli sebebidir (Naima III, sf. 300 - 301)

Heinrich Kiepert: *Anadoli-i Garbî haritası*, Berlin 1892

Richad Kiepert: *Syrien und Mesopotamien vom Mettelmeere zum Persieschen Golf*, I ve II., 1892

Menzilnamedeki yolları göstermek üzere "*Turquie d'Asie, Caucase - Perse - Egypte*" 1/3 300 000 ölçekli, Paris, *A. Taride* tarafından neşredilen harita esas alınmıştır.

Burada metni karşılaştırmada yardımını esirgemiyen Arşiv memurlarından Ziya Esrek'e, yer adlarını okumada ve haritada bulmada ihtisasından yararlandığım Türk İktisat Tarihi Enstitüsü memuru Enver Meriçli'ye teşekkürlerimi sunarım.

BİN KIRK SEKİZ TARİH-İ HİCRİDE MERHUM SULTAN MURAD İLE BAĞDAD-İ BEHİŞT-ÂBÂD SEFERİNE RÛBERÂH OLUB ZEHÂB VE İYÂBDA VÂKI OLAN MENÂZİL VE HAVÂDİS-İ KEVNİYYEDEN SUDÛR VE ZUHÛR-İ EMR-İ HÂİL DEFTERİDİR Kİ 'ALÂ VECHİ'L-İCMÂL ZİKROLINUR[1]

4 *Defter-i menzilhâ-i sefer-i Bağdad:*

Bin kırk yedi Şevvâl'inin sekizinci vâkı' olan salı güni tuğ-i şâhî cebehâne-i 'âmire önüne nasbolınub bir haftadan sonra Üsküdar'a Otağ-ı Hümâyûn ile geçüb ba'dehu Zilkade'nin yigirmi üçünci hamis güni sa'âdetli pâdişâh-i 'âlempenâh hazretleri Üsküdar'a alây ile geçüb yine Zilhicce'nin yigirmi üçünci güni ki yevmi's-sebtdür Üsküdar'dan cümle 'asker-i islâmla kalkılub Bağdad cânibine sa'âdetle 'azimet etdiler.

1. *Menzil-i Üsküdar* اسکدار, Saat 1,5

2. *Menzil-i Maldepe* مالدپه, der yevmü's-sebt. Saat 3
Üsküdar'dan Maldepe'ye gelince üç saatlik mesafedür, sâhil-i bahrde bir lâtîf mahalle nüzûl olındı tarıykı düzdür.

3. *Menzil-i Tuzla* طوزله, der yevmü'l-ahad saat 4,5
Maldepe'den Tuzla'ya gelince dört buçuk saatlik mesafedür, tarıykı tenkdür, menzil bir ırmak kenarındadur. Bu menzil'in kurbağası çok idi.

4. *Menzil-i Dilöni* دیلاوکی, der yevmü'l-isneyn Saat 4
Tuzla'dan Dilöni'ne gelince dört saatlik yoldur.

5. *Menzil-i Çınarçayırı* چنارچایری, der yevmü's-sülâsâ Saat 7
Dilöni'nden bu menzile gelince yedi saatlik yoldur. Tarıykında su'ûbet vardır. Menzil dahi perişân vâkı olmışidi.

5 6. *Menzil-i İznigmid* ازنکید, der yevmü'l-erbi'â Saat 2,5
Çınarçayırı'ndan bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesafedür. Bu menzilde sekiz gün oturak olındı. Bu menzilde Muharrem'nin

[1] Menzile yakın rakamlar, menzillere verdiğimiz numaralardır. Açıktaki rakamlar yazmanın sahife numaralarıdır.

beşinci güni Anadolı kadı'askeri Mu'îd Ahmed Efendi'nin çadırı başına yıkılub mağzuben 'azlolınub yerine İstanbul kadı[sı] 'İsâ Efendi kadı'asker oldılar ve dahi bu menzile gelince mevâlî ve müderrisîn alây ile gelüb yine izin alub İstanbul'a 'avdet etdiler. Bu menzilde Edhem-zâde Edirne'ye [kadı] oldı.

Sa'âdetlu pâdişâhımız Edirne tâlibleri olan kimesneleri da'vet buyurub ba'dehu bir kimesne et yemiyem deyu yemîn edüb balık yese ne lâzım olur ve imân cevher midir 'arz mıdır, makulât-ı (مقولات) 'aşerenin kangı nev'indendür deyu suâl edüb iki gün mehil verüb ba'dehu Edhem-zâde Efendi cümleden evvel gelüb cevâb vermekle Edirne kazâsını anlara verdiler[1].

7. *Menzil-i Kazıklı* قازقلی, der yevmü'l-hamîs Saat 2,5
İznikmid'den bu menzile varınca iki buçuk saatlik mesâfedür. Mahal-I-i nüzûli ve tarıykı tenkdür. Hattâ askerin ekseri konmadı ve Dikilitaş'a çekildiler. Menzil yanında bir 'azîm harâb hân vardır.

8. *Menzil-i Dikilitaş* دیکلی طاش, der yevmü'l-cum'a Saat 8
Kazıklı'dan Dikilitaş'a gelince sekiz saatlik mesafedür, tarıykında birkaç mahalde su'ûbet vardur. Tarıykı ekser orman idi. Menzil-i latîfdür.

9. *Menzil-i İznik* ازنیق, der yevmü's-sebt Saat 3
Dikilitaş'dan İznik'e gelince üç saatlik yoldur. Bir yolı şehir içinden, gayr[ı] yolı şehrin üsti yanından geçer. Şehir geçilüb tarlalara nüzûl olındı. Şehrin altı yanında deryâ misâl bir göl vardur. Bu menzil'de Şam kadısı Şa'ban Efendi Mısır kadısı olub Şam'a 'Azîz Efendi-zâde [Kadı] oldı.

10. *Menzil-i Yenişehir* یکیشهر, der yevmü'l-ahad Saat 4
İznik'den Yenişehr'e gelince dört saatlik yoldur, tarıykında su'ûbet vardur. Şehrin içinden geçüb bir lâtîf mahalle nüzûl olındı. Bu menzilde bir gün oturak olındı.

6 11. *Menzil-i Akbıyık Sultan* سلطان بیق اق, der yevmü's-sülâsâ Saat 3
Yenişehir'den bu menzile gelince üç saatlik yoldur, tarıykı cümle ormandur, tarıykı tenkdür. Mahall-i nüzûl dahi tenk olmağla perişân konıldı. 'Askerin ekseri orman içinde kondı, suyı latîf idi.

Sa'âdetli pâdişâhımız Revân'a gittiklerinde bu menzil'de bir 'azîm hân binâ etmişler.

12. *Menzil-i Pazarcık* بازارجق, der yevmü'l-erbi'â Saat 4,5
Akbıyık Sultan'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı lâtîfdür, ekser tarıykın iki tarafında mevzûn eşcâr vardur.

13. *Menzil-i Bozöyük* بوزاویك, der yevmü'l-hamîs Saat 4
Pazarcık'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur. Bir mikdar tarıykı lâtîf idi, mâ'adâsı derbenddür, ekser tarıykı anın içinden geçi-

[1] Bu paragraftaki yazı, Menzilname'yi yazanın hattından farklı olup sonradan ilâve edilmişe benziyor.

lür. Bir ırmak vardur birkaç defa geçildi, cânibeyni 'azîm sengistân idi. Menzil dahi mazîk olmağla tarlalar içinde perişân konıldı. Bu menzilde Anadolı kadı'askeri 'İsâ Efendi geldiler.

14. *Menzil-i İnöni* اینلوکی, der yevmü'l-cum'a Saat 2,5
Bozöyük'den bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, menzil dahi lâtîfdür. Menzile karıyb bir büyük mağara vardur, içinde bî-nazîr su vardur. Mağara kal'a gibidür, topları da vardur. Bu menzilde Bayram [Paşa] gelüb Hünkâra buluşdılar.

15. *Menzil-i Eskişehir* اسکیشهر, der yevmü's-sebt Saat 6,5
İnönü'nden bu menzile gelince altı buçuk saatlik mesafedür, tarıykı vâsi'dür ve sehîldür, menzili şehri geçüb Ilıca cânibindedür. Bu menzilde iki gün oturak olındı.

7 16. *Menzil-i Akvirân* آق ویران, der yevmü's-sülâsâ Saat 3,5
Eskişehir'den Akvirân'a gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vasi'dür, menzili dahi vâsi'dür.

17. *Menzil-i Seyyid Gâzî* سید غازی, der yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Akvirân'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür ve âsândür. Seyyid Gâzî'nin merkad-i şerîfleri bir mürtefi' yerdedür.

18. *Menzil-i Bardakçı* باردافچی, der yevmü'l-hamîs Saat 3
Seyyid Gâzî'den bu menzile gelince üç saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür. Menzile karîb varıldukda bir mikdar çamlık içinden geçilür, menzili latîfdür.

19. *Menzil-i Hüsrev Paşa Hanı* خسرو پاشا خانی, der yevmü'l-cum'a Saat 3,5
Bardakçı'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tariykı ağaçlık içindendür, sehildür. Bir miktarı su'ûbet üzere idi. Bu menzilde Çifteler'li چفتهلرلی Osman Ağa sa'âdetlu Hünkârı ve vüzerâyı ziyâfet etdiler.

20. *Menzil-i Bayat* بیات, der yevmü's-sebt Saat 4
Hüsrev Paşa Hanı'ndan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, cümle ağaçlıkdur ammâ muzayaka yokdur, menzili de bir hoşçadur.

8 21. *Menzil-i Bolavadin* بولاوادین, der yevmü'l-ahad Saat 7
Bayat'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarıykı sehildür ve düzdür Bolavadin geçilüb su kenârında köprü başında nüzûl olındı. Bu menzilde Anadolu Beğlerbeğisi Varvar Ali Paşa eyâleti ['askeri] ile Hünkârı selâmladılar

Bu menzilde hekimbaşı Emin Efendi'nin Mihâliç'da arpalık nâibi olan efendi katlolındı.

22. *Menzil-i İshaklı* اسحاقلی, der yevmü'l-isneyn Saat 4
Bolavadin'den bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı âsândür, yolda lâtîf sular vardur, bağ ve bağçelu kasabadur. Kasabanun üsti yanında, dağ eteğinde konıldı. Havâsı dahi pek latîfdür.

23. *Menzil-i Akşehir* آق شهر, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
İshaklı'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı latîfdür, yer yer sular akar, sağ tarafda dağ dibinde cümle bağ ve bağçeler [vardur]. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Şehrin üsti yanında bir latîf mesiresi vardur.

24. *Menzil-i Arkıd* ارقيد, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Akşehir'den bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'-dür, menzil-i mezbûrde şenlik yokdur, menzil dahi vâsi'dür.

25. *Menzil-i Ilgın* ايلغين, der yevmü's-sebt Saat 3,5
Arkıd'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür ve sehildür. Kasabaya varılmayub beri cânib'de Ilıca ايليجه ya karîb bir sahrâya konıldı. Bu menzilde Sakarya سقريه üzerine Şeyh tevâbi'inden birkaç kimesne Eskişehir اسكيشهر üzerine gelüp ta'addî ve tecâvüz etdikleri mesmû' olmağla Hünkâr, vüzerâ âdemlerinden birkaç bin kimesneyi gönderüb Çifteler'li چفته‌لرلى Osman Ağa'yı ser-asker etdiler.

9 26. *Menzil-i Cisr-i 'Atıyk* جسر عتيق, der yevmü'l-ahad Saat 2,5
Ilgın'dan Cisr-i 'Atıyk'a gelince iki buçuk saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür ve sehildür. Köprü geçilüb konıldı, suyı az idi.

27. *Menzil-i Sulı Zengi* صولى زنكى, der yevmü'l-isneyn fî gurre-i Safer Saat 5
Cisr-i Cedîd ('Atıyk) den bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür ve âsândür. Harâb şeklinde bir karye kurbünde konıldı.

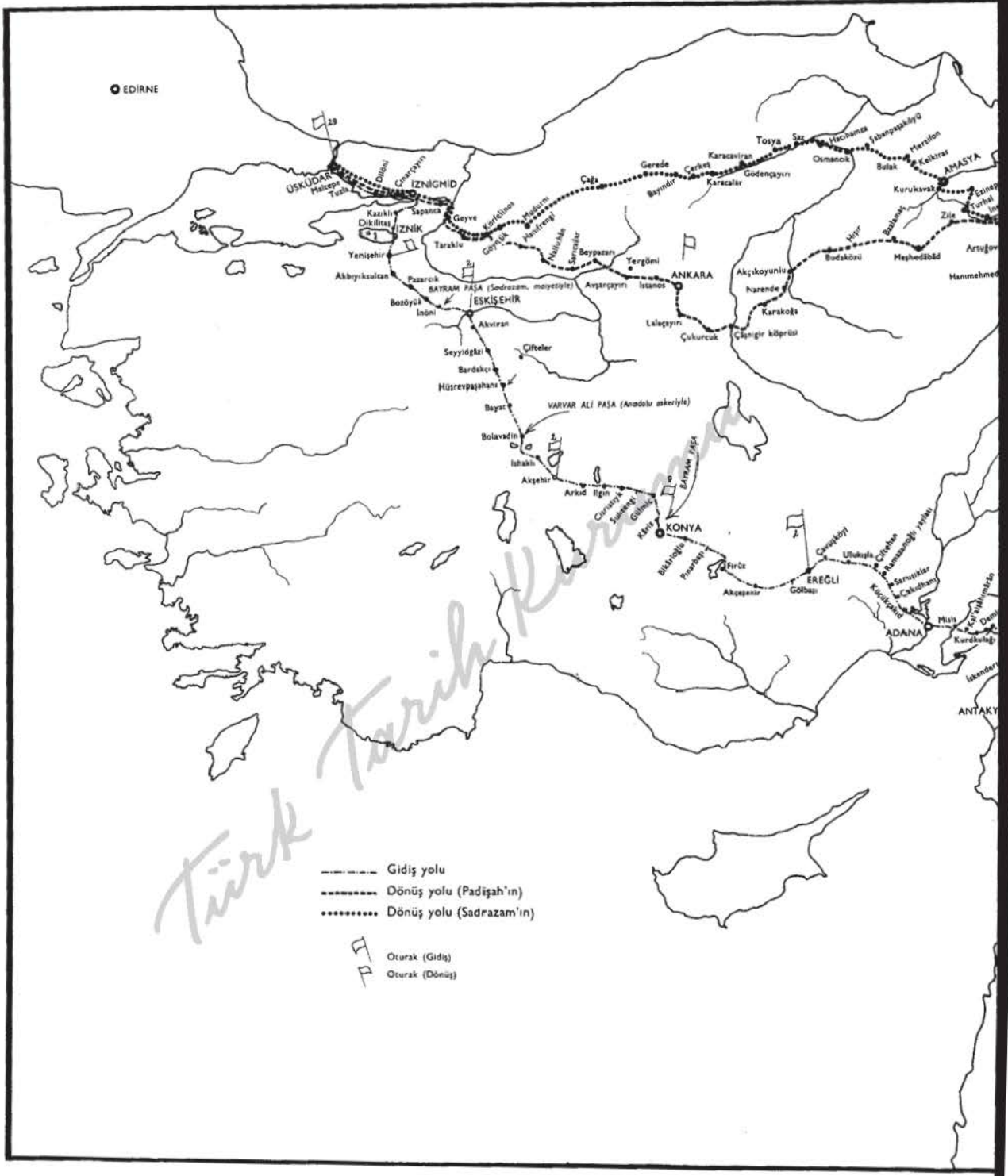
28. *Menzil-i* Gülmüç كلمچ, der yevmü's-sülâsâ[1] Saat 3,5
Sulı Zengi'den bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, yolları çayırlıkdur, iki yerde karyelere uğranur, suyı dahi vâfirdür. Menzil dağ dibinde idi.

29. *Menzil-i Kârîz* كاريز, der yevmü'l-erbi'â saat 3
Gülmüç كلمچ'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, menzil pek yâbis yerdür, suyı dahi kalîldür. Bu menzilde vezîr-i a'zam Bayram Paşa alây ile Hünkâr'ı selâmladılar.

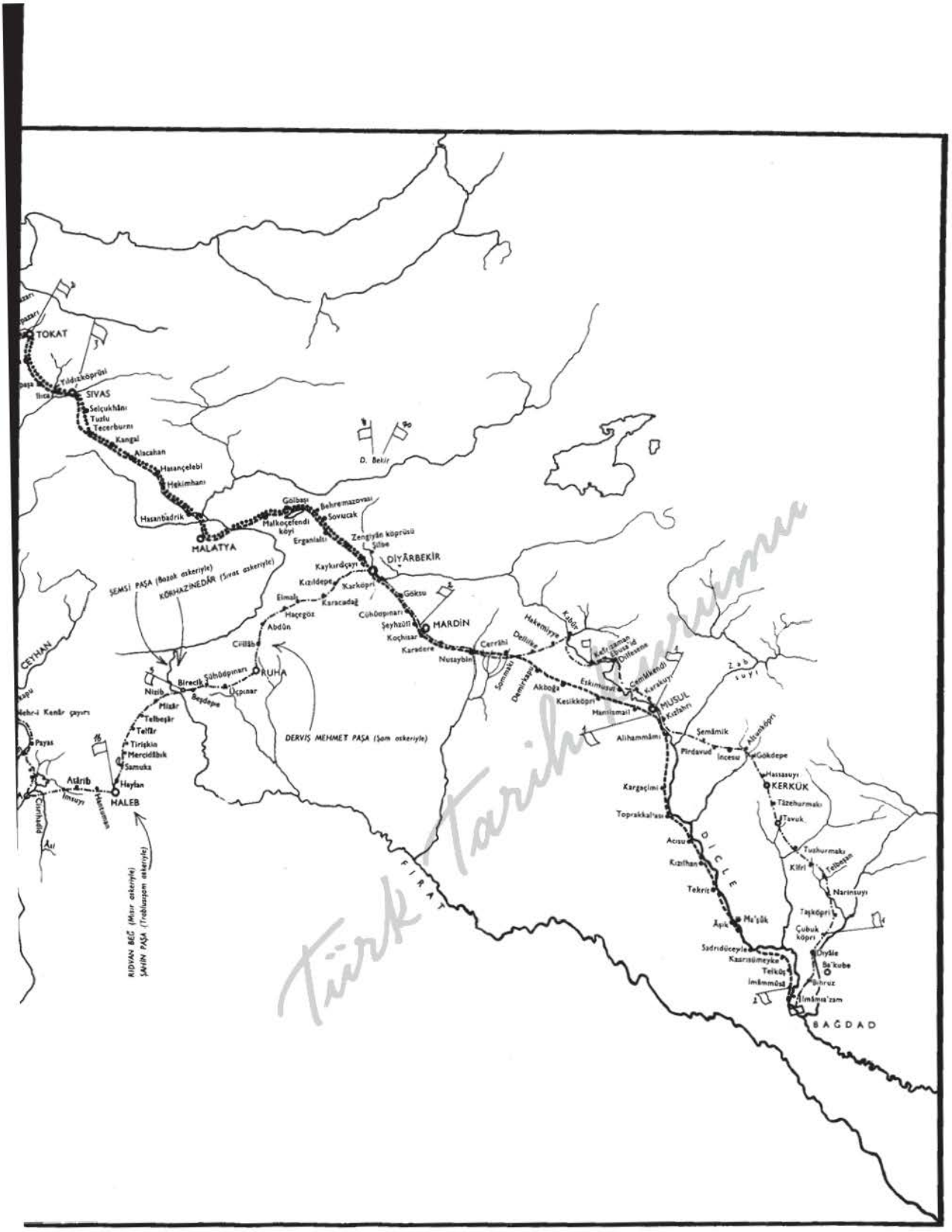
30. *Menzil-i Konya* قونيه, der yevmü'l-hamîs Saat 5
Kâriz'den bu menzile beş saatlik yoldur. Şehri geçüb, şehirden buçuk saat mikdarı bir fezâda konıldı. Tarıykı vâsi'dür. Menzil-i mezbûre Safer'in dördüncü günü ki hamîsdür nüzûl olındı. Bu menzil de, geldüği saat, Bolı Beği 'Abdi Paşa'yla Beyşehri Beği Şemsi Paşa oğlını katletdiler ve Hazret-i Mevlânâ evlâdından Bekir Çelebi'yi 'azledüb yerini yine evlâddan 'Ârif Çelebi'ye verdiler. Safer'in sekizinci gününde Rumeli Beğlerbeği geldiler. Bu menzilde Sakarya سقريه üzerine olan Şeyh Mehdi'yi getürüb siyâsetle katletdiler. Bu menzilde dokuz gün oturak olındı.

10 31. *Menzil-i Bikârîoğlı* بيكارى اوغلى, der yevmü'l-ahad (galat yevmü'l-cum-'adur) Saat 4

[1] Haşiyede kırmızı mürekkeple "Min Gurre-i Safer" yazılıdır.

Bağdad Seferinin gidiş ve dönüş yolları haritası. Haritada menziller, menzillerde vaki olan

iltihaklar ve istirahat edildiği takdirde buralarda kalınan *oturak* müddeti gösterilmiştir.

Konya'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, düz yerdür, vâsi'dür. Menzil otlı çayırlı yerdür.

32. *Menzil-i Pınarbaşı* پیکار باشی, der yevmü'l-isneyn Saat 5,5
Bîkâroğlı'ndan پیکار أوغلندن Pınarbaşı'ya gelince beş buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, vâsi'dür, otlı çayırlı yerlerdür.

33. *Menzil-i Firûz* فیروز, der yevmü's-sülâsâ Saat 3,5
Pınarbaşı'ndan Firûz'a gelince üç buçuk saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, menzil bir yâbis yerdür, suyı fenâdür, menzil'den ba'îd bir göl vardur, andan alındı, pek fena idi.

34. *Menzil-i Akçeşehir* اقچه‌شهر, der yevmü'l-erbi'â Saat 6
Firûz'dan bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, fezâlardur. Bir fezânın nihâyetinde şehr-i mezbûr kurbunde tarlalar içinde nüzûl olındı. Şehr-i mezbûr bir harâb kasabadur, bir câmi'i vardur.

35. *Menzil-i Gölbaşı* گول‌باشی, der yevmü'l-hamîs Saat 7
Akçeşehir'den bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, bazı yerde depeler vardur, bir mıkdar taşlıdur. Esnâ-i tarıykda vâfir harâbe karyeler vardur, bir köpri dahi geçildi amma suyı az idi.

11 36. *Menzil-i Ereğli* ارکلی, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Gölbaşı'ndan Ereğli'ye gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, şehr içi tenkdür, bağ ve bağçeli yerdür. Şehri geçüb mu'cizât ile çıkan suyun üzerinde konıldı, bu menzilde iki gün oturak olındı, suyı pek eyüdür.

37. *Menzil-i Çavuşköyi* چاوش‌کوی, der yevmü'l-isneyn Saat 3,5
Ereğli'den bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı latîfdür, menzil bir ırmak kenârında idi.

38. *Menzil-i Ulukışla* اولوقیشلا, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Çavuşköyü'nden bu menzile gelince dört saatlik yoldur, bazı yerde iniş ve yokuş vardur, menzil vâsi'dür. Bu menzilden yol tenk olmağla cümle askere Adana'ya varınca, ilerüye gitmeğe izin verildi. Bu menzilde Öküz Mehmed Paşa bir 'azîm han binâ etmişlerdür. Yolu dahi içinden geçer, köyi ma'mûrdur.

39. *Menzil-i Çiftehan* چفته‌خان, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Ulukışla'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür. Yolı 'azîm sarp ve tenk idi. Bir büyük dağ aşduk اشدوك, menzil dahi bir dere içindedür, nehr-i 'azîmdür, amma pek lâtîfdür, pek dar yer olmağla askerin ekseri kimisi dağ içinde ve kimisi hemân şöyle çadırsız oturdı, hattâ sa'âdetlu Hünkâr'ın dahi büyük otağı kurulmadı.

40. *Menzil-i Ramazanoğlı Yaylası* رمضان‌اوغلی یایلاسی, der yevmü'l-hamîs Saat 7
Çiftehan'dan bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, nısf-ı tarıykda nehrin üzerinde Akköpri آق‌کوپری dimekle ma'rûf bir 'azîm köpri vardır. Köprüye gelince yol tenk idi ve köprünün öte cânibinde bir kayanın altından bir bî-nazîr ırmak akar ki sovuklukda (صوقلقده) ve güzellikde nazîri yokdur.

12 41. *Menzil-i Sarıışıklar* صاری‌ایشقلر, der yevmü'l-cum'a Saat 5
Ramazanoğlı yaylasından bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür. Esnâ-i tarıykda bir han vardur, yanında yol ayrılıb birisi *Dölek* دولك kal'asının üsti yanından bir[i] dahi altı yanından geçer. Tarıykı pek sarpdur, sengistândur, menzil dahi tenkdür. Ekseri orman içinde kondı. Suyı dahi az idi.

42. *Menzil-i Çakıd Hanı* چاقید خانی, der yevmü's-sebt Saat 4
Sarıışıklar'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykında su'ûbet vardur. Nısf-ı tarıykda Çavuş Hanı چاوش خانی dimekle ma'rûf bir 'azîm han vardur. Menzili vâsi'dür, menzil-i mezbûrda Bayram Paşa bir han binâ edüb Hünkâr'ı içinde ziyâfet edüb, hanı Hünkâr'a hibe etdiler.

43. *Menzil-i Küçük Çakıd* کوچك چاقد, der yevmü'l-ahad Saat 3
Çakıd Hanı'ndan bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, düzdür. Menzil suyun iki tarafında vâkı' olmış idi. Adana paşası Mahmud Paşa ma'zûl olub, yerine han üstünde olan Sevindik kethüdâsı Mahmud Ağa oldı.

44. *Menzil-i Adana* آطنه, der yevmü'l-isneyn Saat 3,5
Küçük Çakıd'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik mesâfedür. Şehrin içinden geçüb köprinin öte cânibinde su kenârında konıldı. Köprisi 'azîm binâ imiş, havâsı fenâdur.

45. *Menzil-i Misis* مسیس, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Adana'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, yolı düzdür, menzil Cehan جهان (Ceyhan) suyı üzerinde olan köprinin beri başındadır. Köprinin öte başında bir 'azîm han vardur, Misis dahi mukaddemâ şehr-i 'azîm imiş, hâlâ harâbdur.

13 46. *Menzil-i kal'a-i Şahmarân* قلعهٔ شاه مارانن, der yevmü'l-erbi'â Saat 7
Misis'den bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, nısf-ı tarıyka gelince [yol] inişli ve yokuşlıdur. Şahmarân kal'ası sarp yerdedür, sengistândur. Kal'adan öte menzile varınca düzdür. Menzil çayırlı yerdür. Bu menzilde çekirge çok idi.

47. *Menzil-i Nehr-i Kenâr Çayırı* نهر کنار چایری, der yevmü'l-hamîs Saat 7
Şahmarân kal'asından bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, menzilden *Kurd Kulağı* قورد قولاغی dimekle ma'rûf mahalle varınca tarıykı vâsi'dür, andan öte *Demir Kapu* دمرقپو ya varınca pek sarpdur. Demir Kapu bir 'azîm kapu imiş, yol gayrı yerden yokdur, kapuyı geçdikden sonra bir mıkdar deryâ kenârıyla gidilüb bir ırmak yanında nüzûl olındı.

(Menzil kaydı kenarında gün ve tarih kırmızı kalemle şu şekilde tashih edilmiştir: *Yevmü's-sülâsâ gurre-i Rebiülevvel).*

48. *Menzil-i Payas* پیاس, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Nehr-i Kenâr Çayırı'ndan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı deryâ kenârıyladur, taşlıdur.

Payas bir hoşça kal'adur, derya yalusındadur, câmi'i ve hanı pek hoşçadur, pek ısıcak اسیجق yerdür.
Mısır'dan iki pâre kadırga ile Zünnûn Ağa ذوالنون آغا gelüb dokuz at ve nice tuhaf تحف ve tefârıyk ve hediyye getürdi.

49. *Menzil-i İskenderun* اسکندرون, der yevmü's-sebt Saat 6
Payas'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, nısf-ı tarıykı düzdür, ormandur, nısf-ı tarıykında bir sarp yerde مرکز قلعه‌سی Merkez Kal'ası nâmında bir kal'a vardur, tarıykında pek zahmet çəkildi. Kal'adan menzile varınca tarıykı sarpdur, menzil vâsi'dür.

50. *Menzil-i Gölbaşı* گول‌باشی *nâm-ı diğer Balıklağı* بالقلاغی, der yevmü'l-ahad Saat 8
(Bu mahalle gelince yevmleri galatdür.), (gün *Cuma* diye düzeltilmiştir).
İskenderun'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, tarıykı pek sarpdur. Nısf-ı tarıykında *Bakras* nâmında bir köy vardur. *Bakras* beli 'azîm yüksek dağdur. Menzili bir dağ eteğindedür.

14 51. *Menzil-i Antakya* آ نطاکیه, der yevmü's-sebt fî 5 [Rebiülevvel] Saat 4
Balıklağu بالقلاغو 'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, yolı düzdür. Antakya, *'Âsî* عاصی suyı dimekle marûf suyın öte cânibinde bir dağ dibindedür. Kal'ası İstanbul'a mânend bir kal'adur. Ekser yeri bağçedür. Menzil şehri geçüb bir çayırlı yerdür. Sa'âdetlu Hünkâr köpriye varmadın sudan geçdi.
Bu menzilde Çavuşbaşı ta'zîr olındı. Şehrin içinde Habib-i Neccâr hazretleriyle Şem'ûn peygamber medfûnlardır rehimahumallah.

52. *Menzil-i Cisr-i Hadîd* جسر حدید, Yevmü'l-ahad fî 6 Saat 4,5
Antakya'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik yoldur, ekser yeri düzdür. Cisr-i mezbûr yine *'Âsî* عاصی suyun [un] üzerindedür. Cisr geçilüb buçuk saat mıkdarı gidilüb *'Amık* عمق ovasında nüzûl olınub, yâbis yerdür.

53. *Menzil-i* 'İm عم *Suyu*, yevmü'l-isneyn fî 7 Saat 4
Cisr-i Hadîd'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur, bir mıkdar sengistândur, ekser yeri düzdür, esnâ-i tarıykda sağ cânibinde bir kasaba var, içinde minâresi vardur, *Hârim* حارم kal'ası dirler. Menzil bir virân köyün yanındadur. Suyı bir gölden alınurdı, fenâ su idi.

54. *Menzil-i Atârib* آ تاریب, yevmü's-sülâsâ fî 8 Saat 6
'İm عم suyından Atârib'e gelince altı saatlik yoldur, tarıykı sengistândur ve sa'bdur. Bunun tarıykında pek zahmet çekildi câbe-câ 'azîm saraylar vardur, binâsı taşdur, menzil pek ıssı yerdür, suyı kuyulardan alınurdı.

55. *Menzil-i Hantuman* خانتمان, yevmü'l-erbi'â fî 9 Saat 4
Atârib'den bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür ve sehildür. Hantuman'ın bir bî-nazîr küçük kal'ası vardur, menzil su kenârında kal'anın altı yanındadur.

15 56. *Menzil-i Gökmeydân* کوک‌میدان *der kurb-i Halebü'ş-şehbâ* حلب‌الشهبا, der yevmü'l-hamîs fî 10 Saat 3

Hantuman'dan Haleb'e gelince üç saatlik yoldur, sehildür, bir mıkdar taşlığı vardur, amma çok değildür. Haleb'e Rebiülevvel'in onuncı güninde gelinüb on altı gün oturak olındı. Bu menzile Mısır beğlerbeğisinin hediyyesi ve Mısır kulı geldiler. Bu menzilde Ken'an Paşa Erzurum beğlerbeğisi oldular. Bu menzilde 'azîm toz var idi. Sabahdan ahşama dek göz açdurmazdı. Bu menzilde Rumeli kadı'askeri hasta olmağla kaldılar. Bu menzilden mâh-i mezbûrın yigirmi yedinci güni ki yevmü's-sebtdür göç oldı.

57. *Menzil-i Haylân* خيلان, der yevmü's-sebt Saat 2
Haleb'den Haylân'a gelince iki saatlik yoldur, tarıykı sengistândur. Bir su kenârında konıldı, latîf mahal idi.

58. *Menzil-i Samuka* صاموقه, der yevmü'l-ahad Saat 3,5
Haylân'dan Samuka'ya gelince üç buçuk saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, düzdür. Bir su geçilüb bir tarlalığa konıldı, eyü konak idi.

59. *Menzil-i Merc-i Dâbık* مرج دابق, der yevmü'l-isneyn Saat 3,5
Samuka'dan bu menzile gelince üç buçuk saatlik yoldur, düz yerlerdür, menzil dahi vâsi'dür ve eyü menzildür.

60. *Menzil-i Tirişkin* ترشكين, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Merc-i Dâbık'dan bu menzile gelince üç buçuk [1] saatlik yoldur, düzdür. Lâkin '*Ayıntab*'dan gelen su bir iki def'a geçildi. Bu menzilde Üsküdar kadısı İshak Efendi Mekke'ye olub anın yerine Seyfî-zâde oldı.

16 61. *Menzil-i Telfâr* تلفار, der yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Tirişkin'den bu menzile varınca üç buçuk saatlik yoldur, düzdür. Menzili vâsi'dür, hem düzdür, suyı karıybdür. '*Ayıntab* konak karşusunda idi. Bu menzile Rebiülevvel'in âhır günü ki yevmü'l-erbi'âdur, ibtidâ-i Ağustos güni oldı.

62. *Menzil-i Telbeşâr* تلبشار, der yevmü'l-hamîs, gurre-i Rebi'ülâhır Saat 3
Telfâr'dan Telbeşâr'a gelince üç saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür ve sehildür. Menzil dahi vâsi'dür, menzil yanında bir depe üzerinde bir harâb kal'a vardur, pek sarp kal'a imiş.

63. *Menzil-i Mizâr* مزار, der yevmü'l-cum'a Saat 4
Telbeşâr'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür. İnişli yokuşlı yerdür, amma su'ûbet yokdur, bir karyeden geçilüb sahraya konıldı. Ohri beği deli Pîrî katlolındı.

64. *Menzil-i Nizib* نزيب, der yevmü's-sebt Saat 2
Mizâr'dan bu menzile gelince iki saatlik yoldur, düzdür ve sehildür. Menzil kasaba şeklinde bir köy kurbündedür, üç dört harâb olmış minâreler vardur.

Bu menzilde hekimbaşı merhum oldılar. Menzil-i mezbûrda Abruş آبروش (Ebu Rîş) oğlı -ki çöl pâdişâhıdur- gelüb Hünkâr'a buluşdılar. Hünkâr dahi kürk giydirüb iltifât etdiler.

[1] Aslındaki saat mübayeneti aynen muhafaza edilmiştir. Cetvelde saat 4 ve metinde 3,5 olarak gösterilmiştir.

65. *Menzil-i Birecik* بیره جك *der kurb-i nehr-i Fırat* فرات, der yevmü'l-ahad Saat 5
Nizib'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur. Askerin ekseri Murad suyı üzerinde cisirden geçüb Hünkâr şehrin karşusında kayık ile geçüb hisârın üsti yanında taşlı yerde konıldı, pek yâbis yerdür ve ve sarpdur, kal'ası dahi sarpdur. Bu menzilde beş gün oturak olındı. Ba'dehu cum'aertesi kalkıldı. Bu menzilde Zeynü'l-'âbidîn Efendi hekimbaşı oldı. Bu menzilde iken bir gece 'azîm şaşkınlık oldı. Hattâ develer ve atlar ürküb hayme hayme kaçtılar.

17 66. *Menzil-i Beşdepe* بش دپه, der yevmü's-sebt Saat 2
Birecik'den bu menzile gelince iki saatlik yoldur, tarıykı âsândur suyı kıllet üzeredür, ammâ kifâyet eder.
Menzil-i mezbûrda Rebiülâhır'ın onıncı güni Kebîrî Mehmed Efendi'ye Galata ihsân olındı ve Eyyüb, Bursa'dan ma'zûl Çavuş-zadeye verildi.

67. *Menzil-i Şühûdpınârı* شهود پیکاری, der yevmü'l-ahad Saat 5
Beşdepe'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı sehildür, menzil vâsi'dür. Menzil bir göl kurbündedür, suyı gölden alınurdı.

68. *Menzil-i Üçpınar* اوچ پیکار, der yevmi'l-isneyn Saat 4
Şehîdpınârı شهید پیکاری ndan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarıykı sehildür, vâsi'dür. Menzil dahi latîfdür, suyı karîbdür.
Bu menzilde tütün طوتون içenlerden on onbeş kimesne tutulub katlolındı. Kimisi siyâsetle katlolındı.
Kör Hazinedâr کور خزیندار Sivâs beğlerbeğidir âlây gösterdi ve Bozok (بوزاق) beği Şemsi Paşa oğlı âlây gösterdi ve yatsu یتسو vaktı Hünkâr göçdi.

69. *Menzil-i Ruha* رها, der yevmü's-sülâsâ Saat 9
Üçpınar'dan bu menzile gelince dokuz saatlik yoldur. Nısf-ı tarıyka gelince sehildür, mâ'adâsı pek taşlıkdur, su'ûbet vardur. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Menzil-i mezbûrda duhân içenlerden beş dâne kimesne katlolındı. Bu menzilde hazret-i İbrahim peygamberin mevlid-i şerîfi vardur ve Nemrûd نمرود mancınıkdan atub düştüği yerdür, 'azîm ziyâretgâhdür.

70. *Menzil-i Cüllâb* جلاب, der yevmü'l-cum'a Saat 6
Ruhâ'dan bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, sehildür. Bir vâdi kenârına nüzûl olındı, pek latîf menzildür.
Bu menzilde Şam beğlerbeğisi selâmladılar. Bu menzilde Rebi'ülâhire'nin on altıncı güni ki Cum'adur Sadrazam Bayrâm Paşa merhum oldı. Ve gece kapucılar kethüdâsı Hüseyin Ağa mühri Musul'da muhâfazada olan Diyârıbekir beğlerbeğisi Mustafa Paşa oğlı Mehmed Paşa'ya götürdi.

18 71. *Menzil-i 'Abdûn* عبدون, der yevmü's-sebt Saat 4,5
Cullâb'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik yoldur, taşlıkdur, ammâ vâsi'dür. Menzil dahi vâsi'dür. Bu menzilden kapucılar kethüdâsı Mustafa Paşa oğlına mühri götürdiler.

72. *Menzil-i Haçe - göz* حاچه كوز, der yevmü'l-ahad Saat 7
'Abdun'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, Ba'zı yerleri taşlıkdur, ammâ vâsi'dür. Menzil sengistândur.
Bu menzile Erzurum beğlerbeği si Gürci Mehmed Paşa Kızılbaş'tan yüz yigirmi baş kesüb ve beş dâne dil gönderdiler. Dilleri dahi Hünkâr katleyledi. Bu menzilde duhândan ötüri bir âdemin omuzlarına yel mumların diküb siyâset ile öldürdiler.

73. *Menzil-i Elmalı* المالى, der yevmü'l-isneyn Saat 3
Hâçe-göz'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, taşlıkdur, menzil vâsi'dür, amma taşlıkdur, suyı kifâyet kadar vardur.

74. *Menzil-i Karacadağ* قره جه طاغ, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Elmalı'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, yolı pek taşlıkdur. Menzil dahi bir yüksek dağın depesindedür. Suyı azdur ammâ pek bî-nazîrdür, *Sultan pınârı* سلطان پيكارى derler. 'Askerin ekseri konmayub ilerü konağa gitdiler. Menzile varınca yokuşdur.

75. *Menzil-i Kızıldepe* قزل دپه, der yevmü'l-erbi'â Saat 4
Karacadağ'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, yolu sarbdur ve inişdür. Menzil eyüdür ve latîfdür.

19 76. *Menzil-i Kaykırd Çayı* قيقرد چاپى, der yevmü'l-hamîs Saat 6
Kızıldepe'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, pek taşlıkdur. Menzil latîfdür, suyı çok idi.

77. *Menzil-i Diyârıbekir* دياربكر, yevmü'l-cum'a Saat 1,5
Kaykırd çayından bu menzile gelince bir buçuk saatlik yoldur, tarıykında bir mikdar taşlıkdur. Menzilden menzile kat kat âlây olub, Hünkâr âlây içinden *Çak* چاق menzile geldiler. Bu menzile Rebi'ü-âhire'nin yigirmi üçüncü güni vâsıl olduk. Bu menzilde dokuz gün oturak olındı. Menzil-i mezbûrda Mustafa Paşa oğlı vezir-i a'zâm olub Musul'dan gelüb Hünkâr'a el öpdiler. Bu menzilde Kızılbaşdan iki dil ve on baş getürdiler. Şam'a Silahdâr paşa olub, Diyarıbekir'e Derviş Mehmed paşa oldılar. Cemâziyelevvel'in ikinci güni Diyârıbekir'den kalkıldı.

78. *Menzil-i Karaköpri* قره كوپرى, yevmü'l-isneyn Saat 4
Diyârıbekir'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur. Konağa gelince iki kerre Şat ayakdan geçildi. Menzil sengistândur. Bu menzilde Diyârıbekir kadılığı Burusavî Hâbil-zâde (هابل زاده) 'ye ihsân olındı.

79. *Menzil-i Göksu* كوك صو, yevmü's-sülâsâ Saat 4,5
Karaköpri'den bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, yolı vâsi'dür, câ-be-câ taşlıkdur. Konak yeri a'lâ idi.

80. *Menzil-i Cühûdpınârı* جهود پيكارى, yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Göksu'dan bu menzile gelinde üç buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı câ-be-câ sarpdur. Orman içinden dahi bir mikdar yol geçer. Menzil dahi bir ırmak kenârındadur. Etrafı ormandur. Bu menzilde iki nefer kızılbaş getürdiler. Birini katledüb birini dahi habsetdiler.

20 81. *Menzil-i Şeyh Zûlî* شیخ زولی, yevmü'l-hamîs Saat 3
Şühûd شهود Pınârın'dan bu menzile gelince üç saatlik yoldur, ormanlıkdur. Menzil dahi ormanlık içinde tarlada idi. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Menzil-i mezbûrda Silâhdâr Paşa'nın karındâşı Kuds-i Şerif beği oldılar.

82. *Menzil-i Koçhisâr* قوچ حصار der nezd-i Mardin ماردین, yevmü'l-ahad Saat 8
Şeyh Zûlî'den bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedur, tarıykı vâsi'dür, ekser tarıykı ormanlıkdur ve sengistândur. Mardin'e karîb sarp depedür ve taşlıkdur. Mardin kal'ası solda bir kayanın üzerindedür. Menzil bir ırmak kenârında vâsi' yerdedür. Bu menzilde iki gün oturak olındı. Mardin pek sarp kal'adır.
Rumeli kadı'askeri Ebu's-Su'ûd-zâde Efendi Haleb'den geldi.

83. *Menzil-i Karadere* قره دره, yevmü'l-erbi'â Saat 7
Koçhisar'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, vâsi'dür. Karadere zaman ile mu'azzam şehir imiş. 'Azîm evler vâr imiş, ortasından bir su akar. Üstü yanında bir mıkdar şenliği vardur. Bu menzilde bir mağara içinde Hazret-i Hamza'yı habsetmiş imişler.

84. *Menzil-i Nusaybin* نصیبین, der yevmü'l-hamîs Saat 5
Karadere'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur, çöldür, tarıykı vâsi'dür. Nusaybin zaman ile bir mu'azzam şehir imiş, Kızılbaş gelüb harâb etmiş, hâlâ yine şenliği vardur. Yanından bir nehr-i 'azîm cereyân eder. Köpriden geçüb su kenârında nüzûl olındı.

85. *Menzil-i Cerrâhi* جراحی, der yevmü'l-cum'a Saat 7
Nusaybin'den bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür ve çöldür. Yolda bir virân kal'a vardur. Menzil su kenârında idi. Bu menzilde Ruznâmeci İbrahim Efendi merhum oldılar. Musul'a götürüb Cercîs جرجیس peygamberin yanında defnetdiler.

21 86. *Menzil-i Sommakı* صماق, yevmü's-sebt Saat 6
Cerrâhî'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, sehildür, iniş yokuş yokdur. Menzil dahi vâsi'dür.
Arpa emîni Hüseyin Efendi ruznâmeci-i evvel oldı, mukabeleci Mehmed Efendi arpa emîni oldı, Hasan Efendi mukabeleci oldı, ba'de'l-'asr.

87. *Menzil-i Dellilke* دلّلکه, yevmü'l-ahad Saat 6
Sommakı'dan bu menzile gelince altı saatlik yoldur. Menzili sengistândur, tarıykı dahi taşlıkdur. Bu menzilde arpa emîni olan Hüseyin Efendi büyük ruznâmeci oldı.

88. *Menzil-i Hakemiyye* حکیه, yevmü'l-isneyn Saat 5
Dellilke'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, sengistândur. Menzil bir ırmak kenârında idi. Bu menzile çöl arabı Bağdad yanında beş kızılbaş tutub getürdiler, cümlesini katletdiler.

89. *Menzil-i mukabele-i Kābur* مقابلهٔ قابور, yevmü's-sülâsâ Saat 5
Hakemiyye'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarıykı vâsi'-dür, menzile karîb yerde 'azîm iniş vardur, menzil Şat kenârındadur. Menzil'in karşusında *Cudî* جودی dağı dimekle ma'rûf bir dağ vardur. Nuh peygamber gemisi ile ol dağa nüzûl etmişler, büyük dağdur. Mezbûr dağ Musul'a karîbdür.

90. *Menzil-i Kefr-i Zaman* کفر زمان, der yevmü'l-erbi'â Saat 8
Mukabele-i Kabur'dan bu menzile gelince sekiz saatlik yoldur. Yolı iniş ve yokuş idi. Menzil Şat kenârındadur, vâsi'dür. Menzile karîb su kenârında bir kal'a vardur, ismi Kefr-i Zaman'dur. Bu gün Şat suyını cümle 'asker-i islâm ayakdan geçdiler, su eyere صو ایره çalardı. Sa'âdetlu Hünkâr dahi ayakdan geçdi.

22 91. *Menzil-i Mukabele-i Kefr-i Zaman* مقابلهٔ کفر زمان, yevmü'l-hamîs Saat 2
Kefr-i Zaman'dan bu menzile gelince iki saatlik mesâfedür, menzil Şat kenârındadur. Menzil-i mezbûrde bir gün oturak olındı.

92. *Menzil-i Ebusa'îd* ابو سعید, der yevmü's-sebt Saat 5
Kefr-i Zaman'dan Ebusa'îd'e gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykında neşîb نشیب ve firâz فراز vardur. Menzil Şat kenârındadur.

93. *Menzil-i Dilfesene* دلفسنه, yevmü'l-ahad Saat 5
Ebusa'îd'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, yolı inişli ve yokuşlıdur. Menzil Şat kenârındadur. Bu menzilde Beyşehri beği Küçük Abaza'yı Hünkâr katletdiler. Mar'aş مرعاش beğlerbeğisi Mustafa Paşa vefât eyledi

94. *Menzil-i Mukabele-i Eski Musul* مقابلهٔ اسکی موصل, yevmü'l-isneyn Saat 5
Dilfesene'den bu menzile gelince beş saatlik yoldur. Tarıykı dereli ve depeli idi. Menzil dahi Şat'a karîbdür.

95. *Menzil-i Cemâl-Kendi* جمال کندی, der yevmü's-sülâsâ Saat 4
Mukâbele-i Eski Musul'dan Cemâl-Kendi'ne varınca dört saatlik mesâfedür, tarıykı sehildür. Menzil dahi Şat kenârında idi.

23 96. *Menzil-i Karakuyı* قره قویی, Yevüm'l-erbi'â Saat 3
Cemâl-Kendi'nden bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, menzil Şat kenârındadur.

97. *Menzil-i Musul* موصل, der yevmü'l-hamîs Saat 2
Karakuyı'dan bu menzile gelince iki saatlik mesâfedür. Karakuyı'dan bu menzile gelince 'azım âlâylar düzilmiş idi. Tarıykı düzdür. Bu menzile Cumâde'l-ûlâ'nın yigirmi dokuzında gelindi. Menzil-i mezbûrda ocak ağalarından Turnacıbaşı Derviş Ağa'yı Hünkâr katletdiler. Menzil şehrin karşusında, Şat kenârındadur. Menzile karîb Yunus Peygamber'in merkad-i şerîfleri var idi. Menzil-i mezbûrda on gün oturak olınub yine Cumâde'l-lâhıre'nin dokuzıncı güni Bağdad cânibine revâne olındı. Bu menzilde Hind elçisi gelüb Hünkâra bulışdılar. Bu menzilde Diyârıbekir beğlerbeğisinin âdemleri yigirmi dil

kızılbaş ve kırk elli baş getürdiler. Bir def'a dahi sekiz dil getürdiler. (Cemâde'l-elâhıre'nin dokuzıncı güni Bağdâd cânibine revâne olındı.)

98. *Menzil-i Kızfahrî* قیز فخری, der yevmü'l-isneyn Saat 2,5
Musul'dan Kızfahrî'ye gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, menzil dahi vâsi'dür. Şat kenârında konıldı.

99. *Menzil-i mukabele-i Ali Hammâmı* مقابلهٔ علی حمامی, yevmü's-sülâsâ Saat 5
Kızfahrî'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, düz yerlerdür, vâsi'dür. Menzil dahi Şat kenârındadur. Bu menzilde Şat'dan ayrıldık.

100. *Menzil-i Zab suyı* زاب صویی, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Mukabele-i Ali Hammâmı'ndan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, düzdür, nısf-ı tarıykda bir 'azîm kenise vardur, içinde şenliği vardur. Menzil Zab suyına karîbdür.

24 101. *Menzil-i mukabele-i Zab suyı* مقابلهٔ زاب صویی, yevmü'l-hamîs Saat 2
Zab suyından bu menzile gelince iki saatlik yoldur. Zab suyı pek *yoğruk* یوغرق sudur. Cümle 'asker mezbûr suyı ayakdan geçdiler. Sa'âdetlu Hünkâr dahi at ile geçdi. Suyın derinliği atın eyerine ایرینه dek idi. Suyın iki cânibi ormanlıkdur.

102. *Menzil-i Şemâmik* شمامك, yevmü'l-cum'a Saat 5,5
Mukabele-i Zâb suyından bu menzile gelince beş buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür. Menzile karîb *Erbil* اربیل nâmında bir kal'a vardur. Menzil dahi vâsi'dür. Suyı fenâdur. Sazlık içindedür.

103. *Menzil-i Pîrdâvud* پیر داود, yevmü's-sebt Saat 3,5
Şemâmik'den bu menzile gelince üç buçuk saatlik yoldur, tarıykı düzdür, menzil vâsi'dür, suyı azdır ve fenâdur. Menzilin karşusında bir kubbelu binâ vardur. Pîr Davud'un merkad[i] imiş

104. *Menzil-i İncesu* اینجه صو, der yevmü'l-ahad Saat 5
Pîrdavud'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, menzil vâsi'dür, aınmâ suyı azdur ve fenâdur.

105. *Menzil-i Altunköprü* التون کوپری *tâbi'-i Şehrizol* شهر زول, der yevmü'l-isneyn saat 4
İncesu'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı inişli ve yokuşlıdur. Su, köpriden geçildi, pek kavî binâ imiş. Sudan da geçilürdi. Su pek latîf idi. Menzil köprinin öte cânibinde idi. Bir mağara dahi vardur. Zaınan ile şehr imiş.

25 106. *Menzil-i Gökdepe* کوك دپه *tâbi'-i Şehrizol* شهر زول, der yevmü's-sülâsâ saat 2,5
Altunköpri'den bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, düzdür. Hünkâr'ın otağı depenin üzerinde idi. Bu menzilde hazinedârbaşı merhum oldı. Yerine Çalık Ahmed Ağa oldı ve Abdurrahman Ağa kilârcıbaşı oldı.

107. *Menzil-i Hâssasuyı* خاصه صویی, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Gökdepe'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür. Tarıykı sengistân idi. Bir mıkdar sarpdur. Menzil bir dağ üzerindedür, pek yâ-

bisdür. Çadırlar perişân vâkı' olmış idi. Dağlar aralarında konıldı suyı pek latîfdür.

108. *Menzil-i Kerkük* كركوك, der yevmü'l-hamîs Saat 2
Hâssasuyı'ndan bu menzile gelince iki saatlik yoldur, sarpdur. Yolda bazı yerde hark خرق vardur. Kerkû[k] kal'ası bir depe üzerindedür, eyüce kal'adur. Etrafında Hâssasuyı vardur. Bu menzilde bir gün oturak olındı. Menzil kal'anın öte cânibindedür, vâsi'dür.

109. *Menzil-i Tâz[e] Hurmakı* تاز خرماق, der yevmü's-sebt. Saat 5
Kerkük'den bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'-dür, yolda dere depe vardur, menzil [de] bir küçük kal'a vardur.

110. *Menzil-i nâhiye-i Tavuk* ناحيهٔ تاوق, yevmü'l-ahad Saat 6
Tâze Hurmak تازه خرماق 'den bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tariykı vâsi'dür ve çöldür. Menzil bir virân karyenün yanındadur. 'Azîm hurmalık bağçeler vardur.

26 111. *Menzil-i Tuz Hurmakı* طوز خورماق, der yevmü'l-isneyn Saat 7
Tavuk'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, harkları çok idi. Menzil bir köyün yanında idi, harâbdur. Bağçelu yer-dür, menzil otlu yerdür.

112. *Menzil-i Kifrî* كفرى, yevmü's-sülâsâ Saat 10
Tuz Hurmak'dan bu menzile on saatlik yoldur. Nısf-ı tarıyka varınca düzdür, mâ'adâsı sarpdur. Menzil dahi yâbisdür. Bu menzilde bir gün oturak olındı.

113. *Menzil-i Telbeşân* تلبشان, yevmü'l-hamîs Saat 3
Kifrî'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarıykı sehildür, menzil dahi latîfdür.

114. *Menzil-i Şurb* شرب *tâbi'-i Bağdad* بغداد, der yevmü'l-cum'a Saat 6
Telbeşân'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür. Tarıykın solunda kubbe-i İbrahim var, bir ziyâretgâhdur. Menzile karîb bir harâbe karye vardur. Hurmalık bağçesi çok idi.

115. *Menzil-i Nârinsuyı* نارين صوى *tâbi'-i Bağdad*, der yevmü's-sebt Saat 2
Şurb'dan bu menzile gelince iki saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, menzile karîb bir su geçildi, pek fenâ geçid idi. Menzil vâsi'dür.

27 116. *Menzil-i Taşköprü* طاش كوپرى, der yevmü'l-ahad Saat 7
Nârinsuyı'ndan bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, tarıykında su'ûbet vardur. Köpri *Diyâle* ديالە den bir hark üzerindedür. Köpri geçilüb konıldı. Bu menzile *Şehribân* شهربان dan çok inâr geldi, pek eyü inârı olur imiş. Bu menzilde bir gün oturak olındı.

117. *Menzil-i Çubukköpri* چبق كوپرى, Yevmü's-sülâsâ (gurre-i Receb) Saat 3
Taşköpri'den bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, düz yerlerdür. Menzil-i mezbûrun karşusunda sol tarafında *Şehribân* شهربان idi. 'Asker bu menzilden gidüb Şehrizol'i gâret edüb vâfir zahîre getürdiler. Bu menzilde çubuk kesmek içün bir gün oturak olındı.

118. *Menzil-i Diyâle kenârı* دیاله کناری, der yevmü'l-hamîs Saat 2,5
Çubukköpri'den bu menzile gelince iki buçuk saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, ba'zı yerde hark vardur. Menzil yâbis yerdür.

119. *Menzil-i Ba'kube karşusı* بعقوبه قارشوسی , der yevmü'l-cum'a Saat 4
Diyâle kenârından bu menzile gelince dört saatlik yoldur. Menzil Diyâle kenârındadır. Menzilin karşusında bir 'azîm bağçe var idi, serâpa turunç ve hurma idi.

120. *Menzil-i Bihrûz* بهروز, der yevmü's-sebt Saat 2
Ba'kube'den bu menzile gelince iki saatlik mesâfedür, yolı düzdür, 'azîm fezâlardur. Menzil Diyâle suyına karîb idi.

28 121. *Menzil-i mukabele-i İmâm Mûsâ* مقابله امام موسی, der yevmü'l-ahad Saat 8
Bihrûz'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, tarıykı sehildür. Düz yerlerdür, cuyıstândur, yolda bir iki virân han vardur.

122. *Menzil-i İmâm-ı A'zam rahmetullahi 'aleyhi* امام اعظم رحمة الله علیه, der yevmü'l-isneyn Saat 1
Mukâbele-i İmâm Mûsâ'dan İmâm-ı A'zam hazretlerine gelince bir saatlik mesâfedür. Menzil-i mezbûra bin kırk sekiz tarihinde Recebü'l-müreccb'in sekizinci güni ki yevmü'l-isneyndür nüzûl olındı. İstanbul'dan İmâm-ı A'zam hazretlerine yüz doksan yedi günde vâsıl olduk. Konak-ı kâmil yüz yigirmi bir gündür. Oturak dahi yetmiş altı gündür.

Geldiğimiz gün ikindüden evvel sa'âdetlû Pâdişâhımız şeyhü'l-islâm hazretleriyle ve kadı'asker efendilerle vüzerây-i 'izâmı ve sâir iş görmüş ağavâtı çağırub müşâvere buyurduklarında, ol gece meterise girilmek fermân olmağın; yeniçeri tâifesine ve sâir meterise girenlere cebehâne tarafından kazma ve kürek tevzi' olınub sülâsâ gecesi iki buçuk sa'atdan sonra Akkapu آق قپو tarafından sadrı'azam Mehmed Paşa ve yeniçeri ağası ve Rumeli beğlerbeğisi Arslan Paşa oğlı eyâleti ile meterise girüb bunlarun altı yanında Kapudan Mustafa Paşa samsuncı صامصونجی başı ile Sivâs beğlerbeğisi Kör Hazinedâr, anların altı yanında Anadolu beğlerbeğisi Hüseyin Paşa eyâleti ile, anların altı yanında Gürci Mehmed Paşa Karanulık قره کولق kapusına değin muhasara etdiler, 'azîm cenk etdiler. Ertesi sülâsâ güni ba'de'l-'asr toplar gelüb her kola tevzi' /29/ olınub herbiri mahalline vaz'olınub erbi'a güni seherî top ile tüfenk ile her kûşeden kal'ayı döğmeğe başladılar, ve ol gün meterisde mecrûh olanlar Hünkâra gelüb her birine yigirmişer otuzar guruş merhem-bahâ ihsân olınmışdur. Hamîs güni ve cum'a güni bu minvâl üzerine cenk olub cum'aertesi gecesi tarafeynden top ve tüfenk sadâsı gelmemekle 'asker içinde vere oldı deyu kal u kıyl olub etrâfdan gülbenk eyleyüb fethi mukarrer bilmişler iken yine cenge mübâşeret olınmışdur. Ve cum'aertesi Van beğlerbeğisi Süleyman Paşa tarafından dört dâne diri kızılbaş, otuz baş dahi gelüb anlar dahi katlolınub getürenlere nice in'âm ve ihsân olınmışdur. Ve mâh-ı mezbûrın on sekizinci vâkı' olan hamîs güni

bir kaç pâre şâhî zarbuzan زار بوزان ile Silâhdâr Paşa hazretleri dahi Kuşlar kal'asından içerüsini döğmeğe başladılar. Ertesi cum'a güni Erzurum beğlerbeği Ken'ân Paşa tarafından dört kerre-nây sâhibi Han ile birez baş برز باش gelüb hanlar katlolınub getürenlerden beş nefer kimesne kaftan giyüb bâkîlerine dahi in'âm olınmışdur.

Ve mâh-ı mezbûrın vâkı' olan yigirminci cum'aertesi gecesi mukaddemâ kesilen hurma ağaçlarından donuz damı çatılub topları üzerine çıkarub bir mıkdar yüksekden döğmeğe başladılar, ve kal'anın muhâsara olınan yerlerini yere berâber yıkub yürümeğe 'azîmet eylediklerinde kızılbaş-ı bed-ma'âş dahi içerüde 'azîm hendekler kazub meterisler etmişler deyu haber gelmek ile yine yürüyişden ferâgat olınub meteris ile kal'aya girmek re'y eylediler ve evvelkiden ziyâde döğmeğe başladılar.

Ve mâh-ı mezbûrın yigirmi altıncı vâkı' olan cum'a güni Hüseyin Paşa kolından biraz kızılbaş çıkub, meteris basmak sadedinde iken, bizim tarafımızdan 'asker hücûm edüb mel'ûnlar münhezim olub kurtulanlar yine içeruye kaçub bir kaç dânesini katletdiler. Ve ol gün Ali Hemedânî nâmında bir câsûs ahzolınub yine ıtlâk olındı.

30 Ve dahi mâh-ı mezbûrın yigirmi yedinci[1] vâkı' olan cum'aertesi güni Musul'da kalan on pâre top gemiler ile gelüb, üçi Silahdâr Paşa hazretlerine, beşi Sadrı'azama ve ikisi Mustafa Paşa'ya verilüb ahad gecesi anlar dahi mahalline vaz'olunurken Allah Allah sadâsı gelmekle içerüden mel'ûnlar yürüyüş oldı deyu vehme düşüb kal'anın her burcundan 'azîm tüfenk ve top ve kunbaralar atub hayli şenlik gösterdiler.

Ve dahi mâh-ı mezbûrın yigirmi dokuzıncı vâkı'[1] olan isneyn güni sipâhdan 'ulûfesi çalık olanları sa'âdetlu Hünkâr huzûr-ı hümâyûnlarına getürdüb, 'ulûfelerini tashîh buyurdılar.

Ve dahi mâh-ı Şa'ban'ın beşinci güni hendekler zabtolınub bizim tarafımızdan hendekde meterise girdiler ve ol gün cümle 'askere 260 000 torba salınub ertesi ahad güni herkes hizmetkâriyle dolu toprak ile meterise götürüb teslîm eylediler ve bu minvâl üzere cânibeynden cengolınub lâkin mâh-ı Şa'ban'ın beşinci güninden on sekizinci gününe değin gece ve gündüz 'azîm cengoldı ki bir vech ile ta'biri mümkin değildir. Hattâ, hamîs güni sadrıa'zam Mehmed Paşa serdengeçdi tâifesiyle yıkılan kulleleri almağa 'azîmet buyurub yürüdüklerinde üzerine bayraklar dikilüb kullenin bir tarafı alındukdan sonra ol esnâda şehîd oldılar. Ba'dehu ol saat Kapudan Mustafa Paşa sadrı'azam olub ol gün ve ol gece ki cum'a gecesidir, 'azîm cengolub temcîd vaktinde kızılbaş-ı bed-ma'âş içeruden amân dileyüb Bağdad hâkimi Bektâş Han kendu tevâbi'iyle ol gün taşra çıkub sa'âdetlu Hünkâra gelüb, Hünkâr dahi kürk ve sorguç giyirdüb (کیوردوب) ve bir murassa' hançer dahi ihsân edüb, vezir-i a'-

[1] Haşiyede kırmızı mürekkeple "Gurre-i Şa'ban" diye not düşülmüştür.

zam hazretlerinin otağına gönderüb sâir hanlar ve 'asker dahi bugün çıksunlar deyu emr-i hümâyûnları oldı. Amma tenk vakt olmağla ol
31 gün çıkmadılar. 'Asker-i islâm dahi ol gece içeruye girüb içerusini nehb ve gâret eyleyüb, 'azîm emvâl ve erzâk çıkardılar.

Ve dahi ertesi kızılbaş 'askeri Karanuluk (قراكولق) kapusından çıksun deyu emrolınub kapuda zâbitler silâhların almak murad etdiklerinde mel'ûnlar, silâhların vermede 'inâd etmekle yine bizim 'asker ile cenge mübâşeret edüb, Karanuluk kapuda bir iki dâne kulleye kapanub yine ke'l-evvel cengetmeğe başladıktan بشلدكدن sonra sa'âdetlû Hünkâr'a bu husûs mün'akis oldukda, Pâdişâhımız dahi, çünki bunlar böyle 'inâd eylediler cümlesi kırılsun deyu fermân eylediklerinde 'asker-i islâm mel'ûnları köşe-be-köşe kırmağa başlayub cümlesi tu'me-i şemşîr oldılar ve birkaç bin dânesi iki hân ile ol gün ve gece öğle vaktine dek 'azîm cengedüb ekseri kırıldıkdan sonra yine amân dileyüb iki hân ile yedi sekiz yüz kızılbaş çıkub hanları pâdişâha getürüb bâkı kalan kızılbaşı Rumeli beğlerbeğisine teslim edüb, anlar dahi Diyâle'ye varınca götürüb ıtlâk eylediler. Otuz bin mıkdarı kızılbaş kılıçdan geçdi ve dahi ba'de'l-feth pazar güni sa'âdetlû Pâdişâh divân edüb şeyhü'l-islâm ve kadı'askerler ve vüzerâ ve sâir erbâb-ı divân etek ve yer öpüb kürk ve kaftan giyüb ol gün bu menzilden göç olub İmâm-ı A'zam kapusı yanına nüzûl olınub kal'a meremmetine başladılar[1]. Cüm'a güni Bektaş Han füc'ten fevtolub yeniçeri ağası Hasan Ağa Bağdad beğlerbeğisi olub yerine içerüden rikâbdâr Mustafa, ağa oldılar. Bağdad kadısı Rumeli tezkere[ci]si olan Mûsâ Efendi oldılar /32/. Ba'dehu Ramazan'ın dokuzıncı güni ki cum'adur sa'âdetlû Hünkâr vezir-i a'zam hazretlerini vesâir beğlerbeğileri koyub kendüleri sa'âdetle şeyhü'l-islâm hazretleri ile ve kadı'asker efendilerle vesâir dâire halkıyle İmâm Mûsâ'ya göçüb iki gün oturak olındı ve dahi iç kal'ada bâruthâne tutuşub iç hisârın haylı yeri virân olub nice âdem dahi helâk oldı. Bu ahvâl böyle olmağla bâkı kalan kızılbaş kırılsun deyu ferman-ı 'âlî olmağla İmâm Mûsâ'da otağ önünde iki üç yüz mikdarı kızılbaş kırdılar. Ba'dehu mâh-ı mezbûrın on ikinci güni İmâm Mûsâ'dan İstanbul cânibine revâne olındı.

BAĞDAD'DAN İSTANBUL'A VARINCA VÂKI' OLAN MENÂZİL BEYÂNINDADUR

1. *Menzil-i İmâm Mûsâ* امام موسى, yevmü'l-cum'a
2. *Menzil-i Tel Kûş* تل كوش, yevmü'l-isneyn Saat 4

İmâm Mûsâ'dan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, menzil Şat kenârındadur.

[1] Haşiye de kırmızı mürekkeple "Gurre-i Ramazan" diye yazılıdır.

3. *Menzil-i Kasr-i Sümeyke* قصر سميكه, yevmü's-sülâsâ Saat 5
Tel Kûş'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür ve çöldür. Menzil, yağmur suyından cem'olma bir göl kenârındadur.

4. *Menzil-i Sadr-ı Düceyle* صدر دجيله, yevmü'l-erbi'â Saat 7
Kasr-ı Sümeyke'den bu menzile gelince yedi saatlik mesâfedür, düzdür, lâkin ba'zı yerlerde susuz harklar vardur, bir mıkdar zahmet çekildi. Menzil göçer Karaevliler كوچر قره أولي لر yanında idi.

33 5. *Menzil-i 'Âşık — Ma'şuk* عاشق معشوق, yevmü'l-hamîs Saat 6
Sadr-i Düceyle'den bu menzile gelince altı saatlik yoldur. Pek latîf yol idi. 'Âşık-Ma'şuk iki kal'adur biri Şat suyının öte cânibindedür, biri dahi beri cânibindedür

6. *Menzil-i Tekrit* تكريت, yevmü'l-cum'a Saat 9
'Âşık-Ma'şuk'dan bu menzile gelince dokuz saatlik yoldur, düzdür. Tekrit bir virân büyük kal'adur. Bu menzilde Hind elçisi Musul'dan gelüb el öpüb müteferrikabaşı ta'yin olınub Hind'e gitdiler.

7. *Menzil-i Kızıl Han* قزل خان, yevmü's-sebt Saat 7,5
Tekrit'den bu menzile gelince yedi buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, 'azîm handur, etrâfında şenlik yokdur, Şat kenârındadur.

8. *Menzil-i Acısu* آجي صو, yevmü'l-ahad Saat 8
Kızıl Han'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, düz yerlerdür, tarıykı latîfdür, tatlı suyı yokdur, şûre yerlerdür, çöldür.

9. *Menzil-i Toprak kal'ası* طپراق قلعه سى, yevmü'l-isneyn Saat 8,5
Acısu'dan bu menzile gelince sekiz buçuk saatlik mesâfedür, menzile karîb dere depe vardur. Menzil dahi Şat kenârında idi.

10. *Menzil-i Karga Çimi* قرغه چمى, yevmü's-sülâsâ Saat 9
Toprak kal'ası'ndan bu menzile gelince dokuz saatlik yoldur, nısf-ı tarıykda bir saat mıkdarı 'azîm sengistândur, menzil vâsi'dür.

34 11. *Menzil-i Ali Hammâmı* على حمامى, yevmü'l-erbi'â Saat 10
Karga Çimi'nden bu menzile gelince on saatlik yoldur, tarıykı düzdür, menzile karîb tarıykı sa'b ve sengistândur, menzil Şat kenârındadur. Ali Hammâmı kurbünde bir virân sarây vardur.

12. *Menzil-i Musul* موصل, yevmü'l-hamîs Saat 7
Ali Hammâmı'ndan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, bir mıkdar sa'b ve sengistân vardur. Bu menzilde bir gün oturak olınub قلبه (Galebe) divân olub Kızılbaş elçisi el öpüb kaftan giyüb nâme ile Şâh'a götürdiler.

13. *Menzil-i Hân-ı İsma'il* خان اسمعيل, yevmü's-sebt Saat 3
Musul'dan bu menzile gelince üç saatlik mesâfedür, tarıykı sengistândur. Bu menzil Şat suyına karîbdür, suyı kalîldür.

14. *Menzil-i Kesik Köprü* كسك كوپرى, yevmü'l-ahad Saat 6
Hân-ı İsma'il'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, menzil yanında bir depe üzerinde bir 'azîm virân han vardur, altı yanında bir mağaradan su çıkar, bir mıkdar ıssı idi, şûre yerdür.

15. *Menzil-i Akboğa* آق بوغه, yevmü'l-isneyn Saat 6
Kesik Köpri'den bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür ve sehldür, suyı az idi, acıdur, kuyulardan koğalarla çıkarırlardı, menzil vâsi'dür.

16. *Menzil-i Demirkapu* دمرقپو, yevmü's-sülâsâ Saat 12
Akboğa'dan bu menzile gelince on iki saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, vâsi'dür, ba'zı yerde Karaevli قره أولی re'âyâ vardur, menzil bir çay kenârındadur, menzil vâsi'dür.

17. *Menzil-i Nusaybin* نصیبین, yevmü'l-erbi'â Saat 14
Demirkapu'dan bu menzile gelince on dört saatlik yoldur, tarıykı düzdür, bir kaç yerde 'azîm harklar vardur, harkları geçmede 'azîm zahmet çekildi. Menzil ırmak kenârındadur.

18. *Menzil-i Mardin altı* ماردین التی, yevmü'l-hamîs Saat 14
Nusaybin'den bu menzile gelince on iki[1] saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, nısf-ı tarıykında bir harâb hân vardur, suyı az idi.

19. *Menzil-i Şühûd Pınarı* شهود پیکاری, yevmü'l-cum'a Saat 13
Mardin altından bu menzile gelince on üç saatlik yoldur, tarıykı 'azîm taşlık ve sarp yerlerdür. Menzil bir dere kenârında, orman içinde idi.

20. *Menzil-i Diyârıbekir* دیاربکر, yevmü's-sebt (Gurre-i Şevvâl[2]) Saat 12
Şıhûd Pınar'ından bu menzile gelince on iki saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, pek çamur idi. Hünkâr Şat suyını geçüb Müderris مدرس köyi yanında kuşluk vaktinde nüzûl edüb erbâb-ı divân el öpdiler. Bu menzile 'İyd-i Fıtr'ın ibtidâ güni dâhil oldılar.
Bu menzilde Büyük Mirâhur İbşir Beğ ابشیر بک Budun veziri olub kapucılar kethüdâsı Büyük Mirâhur oldılar ve dahi menzil-i mezbûrde Rumiye رومیه şeyhi katolındı. Bu menzilde Es'ad Çelebi Haleb mollası olub hekimbaşı Zeyne'l-'âbidîn Efendi Galata kadısı oldı. Bu menzilde Rumeli kadı'asker[i] Ebussu'ûd-zâde merhûm oldı, Arslan Paşa oğlı dahi merhum oldı. Bu menzilde kapu ağası dahi merhum oldı. Menzil-i mezbûrda yetmiş gün oturak olınub yine Kurban bayramının ikinci güni ki cum'adur İstanbul'a sa'âdetlû Hünkâr revâne oldılar.

21. *Menzil-i Şilbe* شلبه, Saat 1,5
Diyârıbekir'den Şilbe'ye gelince bir buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, menzil dahi vâsi'dür.

22. *Menzil-i Zengiyân köprüsi* زنکیان کوپریسی, Saat 4
Şilbe'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarıykı taşlıkdur.

23. *Menzil-i Ergani altı* ارغنی آلتی, Saat 5
Zengiyân köprisinden bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarıykı

[1] Metin ve cetvel arasında orjinalda da saat mübayeneti vardır.
[2] Bunun altına tekrar gene kırmızı kalemle "Gurre-i zilhicce" diye yazılmıştır. Gene kırmızı mürekkeple "yevm 12" diye altına not edilmiştir. 1 Şevvâl tarihi doğrudur.

düzdür, esnâ-i tarıykda bir mıkdar sengistân vardur, kal'a bir kayanın üzerindedür, pek sarpdur.

37 24. *Menzil-i Sovucak* صووجق, Saat 4
Ergani'den bu menzile gelince dört saatlik yoldur, dağdur, ekser yeri sarpdur ve ormanlıkdur, menzil dahi yâbis idi, dağlar arasındadur.

25. *Menzil-i Behremaz ovası* بهرمماز اوه‌سی, Saat 5
Sovucak'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı dahi sarpdur, pek zahmet çekildi, bu yolda 'azîm kar var idi.

26. *Menzil-i Gölbaşı* كول باشی, Saat 4
Behremaz ovasından bu menzile gelince dört saatlik yoldur, nısf-ı tarıyka varınca 'azîm yokuşdur, ba'dehu menzile varınca pek iniş idi. Bunda dahi kar var idi, menzil Gölbaşı'nda idi.

27. *Menzil-i Malkoç Efendi köyi* ملقوچ افندی كوی, Saat 4
Gölbaşı'ndan bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, menzil dahi vâsi'dür, suyı azdur.

28. *Menzil-i nehr-i Fırat kenârı* نهر فرات كناری, Saat 4,5
Malkoç köyünden bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, nısf-ı tarıykı sehldür, mâ'adâsı nehre varınca sarp inişdür, su üzerinde yigirmi pâre kayık vardur, çekilmede چكلمده (geçilmede) pek su'ûbet çekildi.

38 29. *Menzil-i Malatya* ملطیه, Saat 7
Nehr-i Fırat'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, birkaç yerde ırmaklar geçildi. Bu menzilde üç gün oturak olındı. Malatya'nın akar suyı çokdur, havâsı pek sakıyldür ثقیل‌در

30. *Menzil-i Hasanbadrıyk* حسن بادریق, Saat 5
Malatya'dan bu menzile gelince beş saatlik [mesâfedür], tarıykı düzdür, vâsi'dür. Nısf-ı tarıykda bir ırmak var idi, üzerinde kırk göz bir köpri vardur.

31. *Menzil-i Hekimhanı* حكیم خانی, Saat 5
Hasanbadrıyk'da bu menzile gelince beş saatlik mesafedür, tarıykında iniş ve yokuş çokdur, tarıykı ormanlıkdur, menzil sarb idi, han kurbündedür, yâbis yerdür.

32. *Menzil-i Hasançelebi* حسن چلبی, Saat 4
Hekimhan'ından bu menzile gelince dört saatlik mesâfedür, menzile varınca bir ırmak kırk kerre geçildi, pek yoğruk یوغرق sudur, nısf-ı tarıykda bir viran köpri vardur, menzil latîf idi.

33. *Menzil-i Alacahan* آلاجه خان, Saat 6
Hasançelebi'den bu menzile gelince altı saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, tarıykı inişli ve yokuşlı idi, menzil latîfdür.

39 34. *Menzil-i Kangal* قانغال, yevmü'l-ahad 27 Saat 5
Alacahan'dan bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, menzil köyi geçüb bir yâbis yerdedür, Kangal büyük karyedür,

içinde Türkmen ağası olur. (Sahife kenârında kırmızı kalemle "Gurre-i Muharremü'l-harâm" ve altına, "menzil-i Sivas, rûz-i pencşenbe" diye bir not düşülmüştür.)

35. *Menzil-i Tecer burunı* تجر بوروني, Saat 4
Kangal'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarıykı vâsi'dür, menzile karîb bir dağdan aşağa 'azîm iniş vardur.

36. *Menzil-i Tuzlu* طوزلو, Saat 2,5
Tecerburun'dan بورندن bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, düzdür, menzil dahi vâsi'dür ve lâtîfdür,

37. *Menzil-i Sivas* سيواس, der yevmü'l-erbi'â Saat 5
Tuzlu'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür, vâsi'dür. Menzile karîb bir iniş vardur, Kızılırmak üzerinde bir köpri vardur, cümle 'asker köpriden geçdi. Bu menzilde üç gün oturak olındı.

38. *Menzil-i Ilıca* ايليجه, yevmü'l-ahad fî 4 Muharrem Saat 3
Sivas'dan bu menzile gelince üç saatlik yoldur, tarıykı iniş ve yokuşdur. Yıldız suyı üzer[inde] olan köpriden geçilüb Ilıca'nın altı yanına konıldı. Ve üç Kenise'yi Ken'an Paşa vurub on beş baş ve üç dört kızılbaş getürdi, katlolındı.

40 39. *Menzil-i Han-ı Mehmed Paşa* خان محمد پاشا, Saat 2,5
Ilıca'dan bu menzile gelince iki buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı vâsi'dür, pek latîf yoldur, çamlıkdur. Menzil han yanında bir ırmak kenârındadur. Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa Hünkârı selâmladı.

40. *Menzil-i Artuğova* ارتوغ اوه, Saat 6
Mehmed Paşa Hanı'ndan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarıykında bir mıkdar yokuş ve iniş vardur, tarıykı cümle çamlı bellerdür.

41. *Menzil-i Tokat* توقات, der yevmü'l-erbi'â Saat 6
Artuğova'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarıykı sarpdur, pek iniş vardur. Menzil tenk idi. Hünkâr şehrin içinde saraylara kondı. Bu menzilde iki gün oturak olındı.

42. *Menzil-i İnepazarı tâbi'-i Kazâbâd* اينه پازارى تابع قازاباد, yevmü's-sebt Saat 5
Tokad'dan bu menzile gelince beş saatlik yoldur. Yol üzere 'azîm ma'mûr köyler vardur, ve mahall-i nüzûl sahrâdadur, lâkin bir 'azîm yağmur olmağın ziyâde zahmet çekildi.

43. *Menzil-i Şeyh Nusret tâbi'-i Zile* شيخ نصرت تابع زيله, yevmü'l-ahad Saat 4,5
Dört buçuk saatde nüzûl olındı, tarıyk a'lâdur. Zile mukabelesindedür, havası hoşdur.

41 44. *Menzil-i Meşhedâbâd* مشهد آباد, yevmü'l-isneyn Saat 4
Dört saatde bu menzile Şeyh Nusret'den gelindi ve yol üzere 'azîm yağmurlar yağdı. Menzilde kezâlik 'azîm çamurlı yerdür, ziyâde zahmet çekilmişdür.

45. *Menzil-i Bazlamaç* بزلامچ, yevmü's-sülâsâ Saat 7
Meşhedâbâd'dan bu menzile gelince yedi saatlik yoldur, tarıyk çamurlı dağdur. Nısf-ı sahrâdur ve cisr mürûr olınur. Menzil sahrâdadur.

46. *Menzil-i Hışır* خشر, yevmü'l-erbi'â Saat 8
Sekiz saatlık mesâfedür مصافەدر, tarıyk ve mahall-i nüzûl lâtîf sahrâdur. Hüseyin-âbâd derler.

47. *Menzil-i Budaközü* بوداق أوزی, yevmü'l-hamîs Saat 5
Beş saatde nüzûl olındı, âb u havâsı gâyet latîfdür, çayırlıkdur ve havada dahi letâfet var idi.

48. *Menzil-i Akçakoyunlı* آقچه قیونلی, yevmü'l-cum'a Saat 4,5
Dört buçuk saatde nüzûl olındı, tarıyk gâyet dardur ve fenâdur, ammâ mahall-i nüzûl hûb ve ra'nâdur.

42 49. *Menzil-i Nârende* نارنده, yevmü's-sebt Saat 5
Beş saatde nüzûl olındı tarıyk ve mahall-i nüzûl vâsi'dür ve Delicesu دلجه صو dimekle ma'rûf suyı üzerinde cisrden mürûr olındı ve Budun'dan ma'zûl vezir-i a'zam Mehmed Paşa hazretleri gelüb Silahdâr Paşa hazretlerinin otağına konub rikâb-ı Hümâyûn'a yüz sürüb otâğ-ı mezbûrede divân olınub ve nâzır-ı Küre İbrahim Paşa dahi geldi.

50. *Menzil-i Karakoğa* قره قوغه, yevmü'l-ahad Saat 7
Yedi saatde nüzûl olındı, tarıyk inişli ve yokuşlıdur, gayet lâtîfdür, âb u havası kezâlik a'lâdur, yaylak imiş.

51. *Menzil-i Çâşnigîr köprisi* چاشنکیر کپری‌سی, yevmü'l-isneyn Saat 9,5
Dokuz buçuk saatde nüzûl olındı, cisr mürûr olındı, Kızılırmak üzeredür, ma'mûr yolı vardur, soğuk sular yol üzere câ-be-câ bulunur. Dağdı yolı.

52. *Menzil-i Çukurcuk* چقورجق, Yevmü's-sülâsâ Saat 7.
Yedi saatde nüzûl olındı, yolı 'azîm sarpdur, inişli yokuşlıdur, çam dağdur, câ-be-câ soğuk sular bulunur ve suyı âb-ı hayât gibidür, mahall-i nüzûl lâtîf çayırdur.

53. *Menzil-i Lalaçayırı* لالاچایری, yevmü'l-erbi'â Saat 3,5
Tarıyk latîfdür ve mahall-i nüzûl çayırdur, Şeyhü'-l-islâm hazretleri Ankara tarafından geldi ve yine gitdi ve Nasûh Paşa-zâde Erzurum beğlerbeğisi oldı.

54. *Menzil-i Ankara* آنقره, yevmü'l-hamîs Saat 6
Altı saatde nüzûl olındı ve bağ ve bağçeler içinden mürûr olındı, pâdişâhımız şehre nüzûl buyurdılar. Enguri şehri gâyet ma'mûr şehirdür, lâkin mahall-i nüzûl yâbisdür, suyı dahi kezâlik fenâdur ve Şeyhü'l-islâm hazretleri 'azîm ihsânlar eylemişdür herkese, ve Nakıyb-zâde kadı şüd ve defterdâr İbrahim Paşa-zâde defterdâr oldı. İki gün oturak olmışdur.

43 55. *Menzil-i İstanos* اسطانوس, Saat 5
Ankara'dan bu menzile gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı düzdür ve vâsi'dür, menzil dahi vâsi'dür, müferrihdür, havâsı latîfdür.

56. *Menzil-i Avşar Çayırı* آوشار چایری, Saat 4
İstanos'dan bu menzile gelince dört saatlik yoldur, tarıykı yokuş ve inişdür, menzile karîb Yergömi یرکومی nâmında bir kasaba vardur. Bağ ve bağçesi çokdur.

57. *Menzil-i Beypazarı* بیکبازاری, Saat 6
Avşar'dan bu menzile gelince altı saatlik mesâfedür, tarıykı âsândur, menzil şehri geçüb bir yâbis yerdedür, Beypazarı bir hoşça kasabadur.

58. *Menzil-i Sarıcalar* صاریجه‌لر, Saat 5
Beypazarı'ndan Sarıcalar'a gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı iniş ve yokuşdur, menzil pek yâbis yerdedür.

59. *Menzil-i Na'lluhan* نعللو خان, Saat 5,5
Sarıcalar'dan bu menzile gelince beş buçuk saat mesâfedür, tarıykı ormanlıkdur, menzil han yanındadur.

60. *Menzil-i Hân-ı Frengî* خان فرنکی, (Gurre-i Saferü'l-hayr) Saat 8
Na'lluhan'dan bu menzile gelince sekiz saatlik mesâfedür, tarıykında pek su'ûbet çekildi. Menzil, hanı geçüb bir iki saat gidüb orman içinde bir çayırda konıldı.

44 61. *Menzil-i Körfelinos (?)* کورفلنوس, Saat 10
Hân-i Frengî'den bu menzile gelince on saatlik mesâfedür, cümle ormanlıkdur. Bu menzile gelince pek zahmet çekildi, menzil vâsi'dür, menzil yanında bir büyük köy vardur.

62. *Menzil-i Taraklu* طرقلو, Saat 5
Körfelinos'dan bu menzile gelince beş saatlik yoldur, tarıykı ormanlıkdur, menzile karîb 'azîm iniş vardur, menzil kasabanun yanındadur.

63. *Menzil-i Geyve* کیوه, Saat 4,5
Taraklu'dan bu menzile gelince dört buçuk saatlik mesâfedür, tarıykı iniş ve yokuşdur, yolı cümle ormanlıkdur. Menzil, Sakariyye سقریه suyunı köpriden geçüb, su kenârında idi.

64. *Menzil-i Sabanca* صبانجه, Saat 5
Geyve'den Sabanca'ya gelince beş saatlik mesâfedür, tarıykı ormandur, sarpdur, pek su'ûbet çekildi, menzil kasabaya muttasıl bağçelik içinde idi. Pek latîf menzildür.

65. *Menzil-i Üsküdar* اسکدار, yevmü'l-erbi'â Saat 5
Cümle 'ulemâ gelüb pâdişâh-ı islâm eyyedehullahu Ta'âlâ hazretlerini istikbâl idüb el öpdiler, iltifâta الطفاته mazhar oldılar ve bir gün oturak olub cum'a güni sabahdan sonra kadırgaya binilüb ahşam zamaniyle İstanbul'a varduk, el-hamdü Lillâhi Ta'âlâ. Tem.

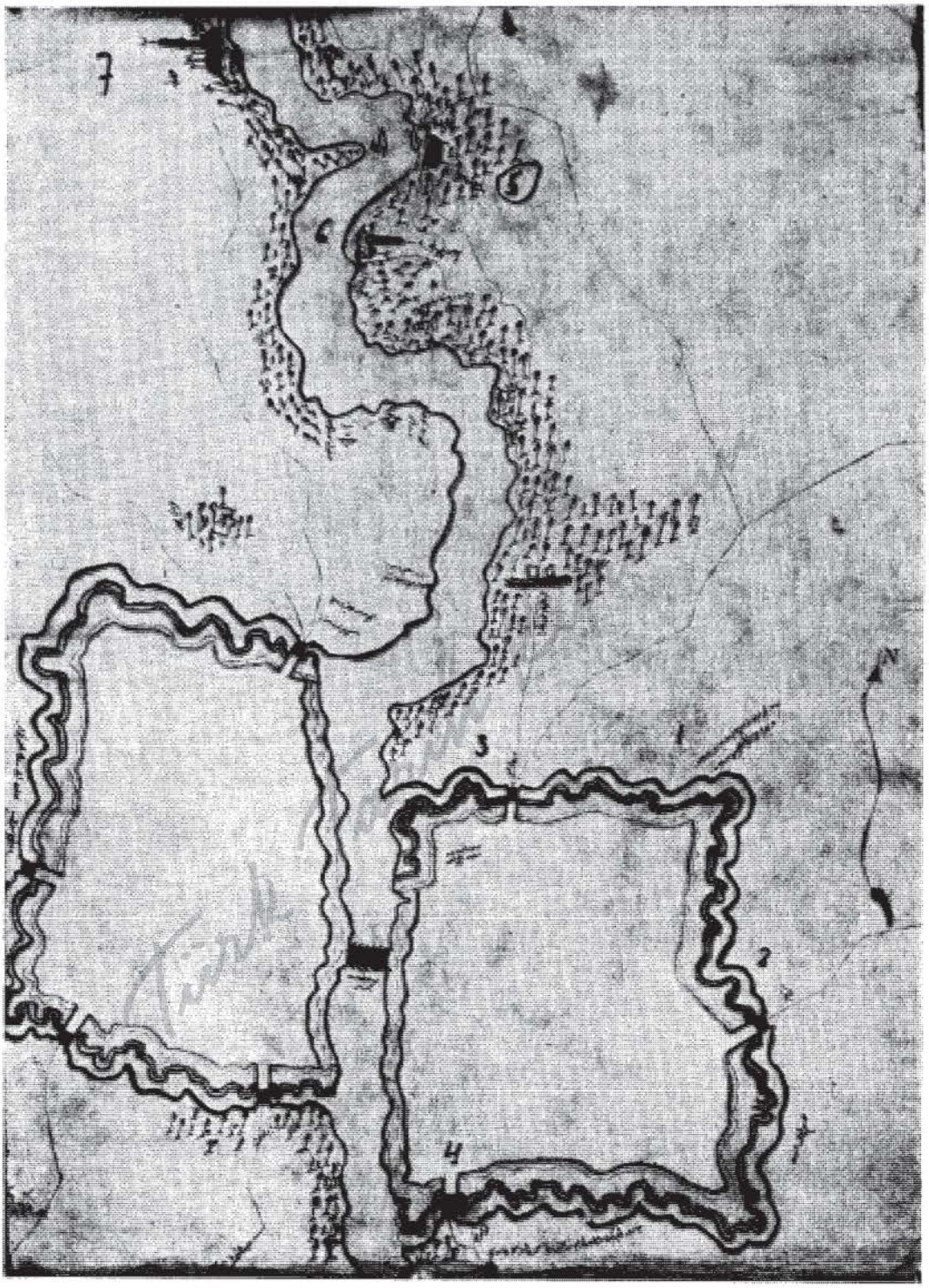
Türk Tarih Kurumu

PLANIN NOTU

Topkapu Sarayı Arşivi'nde bulunan bu harita (No : E. 9404) Bağdad kalesinin 1831'deki durumunu göstermektedir. Bu sırada, Haleb valisi Ali Rıza Paşa (Karargâhı hurmalıklar arasında 5 numara ile gösterilmiştir) Bağdad'da isyan eden vali Davud Paşa'yı 90 gün müddetle kuşatmış ve şehri 17 Eylûl 1831 de ele geçirmiştir. Harita kuşatmaya katılan birliklerin mevzilendikleri yerleri gösterdiği gibi *Menzilnâme*'deki kuşatmayı tecessüm ettirmek bakımından faydalıdır. Bağdad kalesi, plandan anlaşılacağı üzere, iki kısmıdır. Dicle'nin iki yakasındadır. Bu iki kaleyi bir köprü birleştirmektedir. Dördüncü Murad'ın kuşattığı kale doğuda kalanıdır. 1 numara ile gösterdiğimiz yerde "Bâb-ı mesdûd, cennetmekân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân Sultan Murad Han efendimizin yürüyüşle fethetdiğidir" diye bir not düşüllmüştür. Şehrin fethedildiği bu kapu gibi, doğuda mesdûd bir kapu daha vardır : "Tılsım kapusu". Bunun *Menzilnâme*'de zikri geçmez. *Menzilnâme*'de zikredilen kapular *İmâm-ı A'zam* kapısı (No : 3), *Akkapu* (No : 2) ve *Karagu Kapu* (No : 4) dur. Geliş yolunda son menzil olan *İmâm-ı A'zam* türbesi (No : 6) ve dönüş yolunun ilk menzili olan *İmâm Mûsâ Türbesi* (No : 7) kuzeyde Dicle'nin iki yakasında hurmalıklar arasındadırlar. *Menzilnâme*'de söz konusu edilmiyen batıdaki kalenin güneyden kuzeye doğru şu kapuları vardır : *Bâb-ı Kerâmet, Bâb-ı Hille, Bâb-ı Şeyh Ma'rûf* ve *Bâb-ı İmâm Mûsâ*'dır.

1831'de Ali Rıza Paşa birliklerinin mevzilendikleri yerlere dağılışı : *Karagu kapu* civarında : "Miralay Reşid Beğ ve Miralay Ali Beğ maiyetinde olan süvâri *Asâkir-i Mansûre ordusu*", İmâm-ı A'zam kapusundan kuzeye doğru *Tahir Beğ tabyası; Tabya, Ali Beğ ik'âd olunmuş, Asâkir-i sâire, Tulumba kasrı* ve civarında *Asâkir-i Mansûra Piyâdesi Ordusu.*

Soldaki kalenin Bâb-ı Kerâmet karşısında *Cebbûr Aşireti ordusu,* Hille kapusu karşısında *yine Cebbûr ve Akıyle Aşireti Ordusu,* Şeyh Marûf kapusu karşısında *Saffuk atlusunun eğlendiği mahal,* İmâm Mûsâ kapusu (yürüyüşle alınan mahal) ve ondan kuzeye doğru "Tabyaya bir mikdar Asâkir-i Mansûre bir müddet ik'ad olunmuştur", *Kethudâ Has Bekir Ağa Ordusu, Saffuk Ordusu* yer almıştır.

7
5
6
3
1
2
4

Bağdad Seferi Menzilnâmesi'nin başı
(Başbakanlık arşivi, Maliyeden müdevver 14357 numaralı defterin 4. ve 5. sayfaları).

Türk Tarih Kurumu